1149/113-532
საქართველოს ეროვნული ბიბლიოთეკა

ბურჯი ეროვნებისა

უმთავრესი მიზანი
ეროვნებისა
გახლავთ
[illegible]

1997 წელი | 4(21) | აპრილი | BURJI EROVNEBISA | ფასი 40 თეთრი

ენა საღვთო რამ არის, საზოგადო საკუთრებაა, მაგას კაცი ცოდვილის ხელით არ უნდა შეეხოს... ენა ყველაზედ შემძლებელია და ყველაზედ სანდო მოწმეა ცივილიზაციის ისტორიისათვის, რადგანაც ერთობა ენისა მოასწავებს ერთობას კულტურისას.

ილია

დედაენა გარეგნობით როდია ადამიანის არსებასთან შეკავშირებული, იგი როდი ჰგავს ტანისამოსსა, რომლის გამოცვლაც ადვილად და უვნებლად შეიძლება. მას აქვს ღრმად გამდგარი ფესვები ადამიანის ტვინში, ნერვებში, ხმის ორგანოებში, ძვალსა და რბილში, მთელს მის არსებაში.

იაკობი

ჩვენ ჩვენი წინაპრების ანდერძის გამტეხი არა ვართ... გვწამს მათი ანდერძი და დღესაც მოველით იმას, რასაც ისინი თხოულობდნენ: ენას, რჯულს და ეროვნული საქმის მოწყობას.

აკაკი

ხალხი, ერი დედაა ენისა. იგი ჰბადებს და ზრდის ენას, როგორც დედა შვილსა. დედაენა ამამოძრავებელი ძალაა, ზეშთაბერვაა, პოეტის აღმაფრთოვანებელი მუსიკა, მისთვის ძალ-ღონის მიმცემი.

ვაჟა

მშობლიური ენის სიწმინდისათვის ბრძოლა ისეთივე საპატიო საქმეა, როგორც ხმლით დაცვა საკუთარი სამშობლოისა.

კონსტანტინე გამსახურდია

ენა მწერლის ბალღავარია, მისი უმთავრესი იარაღია. ენის უცოდინარი მწერალი სამფეხა ცხენსა ჰგავს, გენიოსიც რომ იყოს, ვერც გაიქცევა და ვერც დაიძვრება.

მიხეილ ჯავახიშვილი

ბესარიონ ჯორბენაძის საზოგადოების გაზეთი

მთავარი რედაქტორი
გიორგი გოგოლაშვილი

მთავარი რედაქტორის მოადგილე
იოსებ ჭუმბურიძე

დირექტორი
მირიან ხაჭვანი

რედაქტორები:
ციცინო (ნინო) კვანტალიანი,
მარინე კოკოჩაშვილი,
ნანა ლოლაძე,
რამაზ ქურდაძე,
ნინო ჭუმბურიძე

მხატვრული რედაქტორი
ილია ჭრელაშვილი

რედაქციის გამგე
მაია კობაიშვილი

სარედაქციო საბჭო
გენადი ბურჭულაძე,
კახა გაბუნია,
ლეილა გამზუაძე,
ქეთევან დათუკიშვილი,
კორნელი დანელია,
რუსუდან ლანდია,
ნანა ურთაშვილი,
ჭაბუკა ქირია,
მიხეილ ქურდიანი,
გიორგი წიბახაშვილი,
თამაზ ხმალაძე,
ნინო ჯორბენაძე

მორიგე რედაქტორი
ნინო ჭუმბურიძე

გაზეთი
„ბურჯი ეროვნებისა"
რეგისტრირებულია
საქართველოს იუსტიციის
სამინისტროში, 1686.
მისამართი:
პ. ინგოროყვას ქ. №8,
ტ. 99-80-46

ინდექსი 76016

ბესარიონ ჯორბენაძე

ერი დედაა ენისა

[illegible]

ერთადერთი რამ – **დედაენა!**

[illegible]

აბიტურიენტის ფურცელი

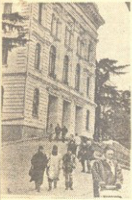

ქართული ენა

8. ქართული სალიტერატურო ენის დასაბამი და მისი განვითარების საფეხურები

ქართული სალიტერატურო ენის დასაბამი (დასაწყისი) ბევრად უფრო ადრეა სავარაუდებელი, ვიდრე ამას ჩვენამდე მოღწეული უძველესი წერილობითი ძეგლები გვიდასტურებენ; ათვლას, როგორც ვიცით, V საუკუნიდან ვიწყებთ. ამ საუკუნისა ბეთლემისა (პალესტინაში) და ბოლნისის წარწერები, იაკობ ხუცესის „შუშანიკის წამება", ამ დროისაა თარგმნილი ოთხთავი (სახარება), ფსალმუნნი... „ამ უძველეს ძეგლთა ენის ლექსიკური სიმდიდრე, გრამატიკული წყობის ნორმატიული ხასიათი, ენის მხატვრულობა და გამომსახველ საშუალებათა სრულყოფილება... საფუძველს იძლევა დავუშვათ, რომ ქართული მწერლობა V საუკუნეზე გაცილებით უფრო ადრე უნდა ყოფილიყო აღმოცენებული და განვითარებული" (ვ. თოფურია). ფაქტია ისიც, ისტორიის ბედუკუღმართობამ შეიწირა ქართული კულტურის არაერთი ქმნილება, მათ შორის – ქრისტიანობამდელი პერიოდისაც.

მწერლობა შეიქმნა ისტორიულ ქართლში. ქართულმა ენამ თხუთმეტი საუკუნის მანძილზე განვითარების რამდენიმე საფეხური გაიარა.

ქართული ენის განვითარებაში ტრადიციულად გამოყოფენ სამ საფეხურს: ძველს, საშუალსა და ახალს.

ძველი ქართული V–XI საუკუნეთა ენაა. ამ შვიდი საუკუნის მანძილზე იგი არ ყოფილა ერთფეროვანი. მაგალითად, V–VII საუკუნეებში ქართულ ენას ახასიათებდა ე.წ. „ხანმეტობა", VIII საუკუნეში– „ჰაემეტობა"...

რას ნიშნავს „ხანმეტი" და „ჰაემეტი"?

ტერმინი „ხანმეტი" პირველად გვხვდება გიორგი მთაწმიდლის მიერ ნათარგმნი სახარების ანდერძში (ანდერძი დანაბარებს ნიშნავს. ამ სიტყვის ჩვენთვის კარგად ნაცნობი მნიშვნელობის გარდა, ძველად იგი ავტორის ან ტექსტის გადამწერის წინა ან ბოლოსიტყვაობას აღნიშნავდა, სადაც დამწერის ვინაობა, დაწერის დრო, ადგილი და სხვა ცნობები იყო აღნიშნული): საუბარია ოთხთავის ტექსტებზე – „ხანმეტსა" და „საბანმიდურზე". ამ უკანასკნელის („საბანმიდური") მნიშვნელობა ეჭვს არ იწვევდა (საბაწმინდა მონასტერი იყო პალესტინაში, ე.ი. გიორგი მთაწმიდელი იქაური რედაქციის ტექსტს გულისხმობდა), მაგრამ, რას ნიშნავდა „ხანმეტი", კარგა ხანს გაურკვეველი რჩებოდა. სიტყვას ნათელი მოეფინა მას შემდეგ, რაც 1922 წლის დეკემბერში დიდი ივანე ჯავახიშვილის ძალისხმევით შესაძლებელი გახდა ებრაული პალიმფსესტის ქვედა, გადაფხეკილი წარწერის გამოვლინებათ ძებნა (პალიმფსესტი ეტრატზე დაწერია, რომელზედაც ძველი ტექსტი გადაფხეკილია და ახალია დაწერილი). იგი ქართული აღმოჩნდა! მაგრამ განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი ის გარემოება იყო, რომ ზმნის ყველა ფორმაში, რომელიც მეორე სუბიექტურ ან მესამე ობიექტურ პირს შეიცავდა (აგრეთვე ზედსართავი სახელის უფროობითი ხარისხის ფორმებსა და ინიან ქონებითებში), ხ-პრეფიქსი იყო ნახმარი. ამგვარი ხან-იანი ფორმები (ხან-ი ახლო ხ-ს სახელია. გავიხსენოთ: ან, ბან, გან...) დღესაც გვაქვს (ხ-არ, მოხ-ვალ...), რამდენიმე ფორმა ცნობილი იყო ბოლნისისა და მცხეთის ჯვრის წარწერებიდანაც (შე-ხ-უდბით-შეუნდოთ, შე-ხ-ეწიე-შეეწიე...), მაგრამ ახლადაღმოჩენილ ქართულ ტექსტში მისი ხმარება საყოველთაო და სისტემური ხასიათისა აღმოჩნდა: ხ-ქამე, ხ-იხილე, მი-ხ-ცა, ხ-თხოვა... და აი, აკაკი შანიძემ ბრწყინვალედ ამოიცნო გიორგი მთაწმიდლის ნახმარ სიტყვა „ხანმეტის" შინაარსი: ამ სიტყვით აღნიშნულია ტექსტი, რომელშიც ახო ხ– (ხან-ი) მეტი იყო (ხ-პრეფიქსი მართლაც ზედმეტი იქნებოდა გიორგი მთაწმიდლისათვის, რადგან XI საუკუნის ქართულს, რომელიც ცხოვრობდა და მოღვაწეობდა გ. მთაწმიდელი, იგი აღარ ახასიათებდა).

რაც შეეხება „ჰაემეტს", ეს ტერმინი აკაკი შანიძემ შექმნა „ხანმეტის" ანალოგიით. იგი ისეთ ტექსტს აღნიშნავს, რომელშიც ხ. პრეფიქსის ფუნქციით ჰ–(ჰაე) გვხვდება: შე-ჰ-ეწიე, ჰ-იხილე, მი-ჰ-ცა, ჰ-ეყო...

მომდევნო IX–XI საუკუნეთა ძეგლებიც ხასიათდება რიგი თავისებურებებით ფონეტიკაში, მორფოლოგიასა თუ ლექსიკაში, მაგრამ ძველი ქართული ენა მაინც ითვლება მკვეთრად ჩამოყალიბებული ნორმების სისტემად.

აი რამდენიმე ნიმუში ძველი ქართული ენისა: „ნუ დასჯით, რაჲთა არა დაისაჯნეთ, რამეთუ, რომლითა სჯჳთ, მითვე საჯნეთ და რომლითა საწყაულითა მიუწყოდეთ, მოგეწყოს თქუენ– მათე, 7,2. [ნუ ასამართლებთ, რათა არ გასამართლდეთ (არ იქნეთ გასამართლებულნი), რადგანაც, რითაც ასამართლებთ, მითვე გასამართლდებით და, რა საწყაოთიც მიუწყავთ, მოგეწყობათ თქვენ]. ძველი ქართული ტექსტი, როგორც შენიშნეთ ალბათ, ხანმეტია.

„ღმერთმან თქუა: პატივ-ეც მამასა შენსა და დედასა შენსა და რომელმან თქუას ბოროტი მამისათჳს, გინა თუ დედისა თჳსისათჳს, სიკუდილით მოკუდეს" (ღმერთმა თქვა: პატივი ეცი მამაშენსა და დედაშენსა, ვინც ცუდს (ავს, ძვირს) იტყვის თავის მამაზე ან დედაზე [სიკვდილით] მოკვდეს.)

ქართული სალიტერატურო ენის განვითარების მეორე საფეხური XII–XVIII საუკუნეებს მოიცავს. საშუალი ქართული ძველი საეკლესიო ენისა და საერო მწერლობის ენის თავისებური შერწყმის შედეგადაა წარმოქმნილი. საერო ლიტერატურის დამკვიდრებას (მავთული, ჩახრუხაძე, რუსთაველი) არსებითი ხასიათის ცვლილებები მოჰყვა ენობრივი თვალსაზრისითაც: სალიტერატურო ენის განვითარება ცოცხალ სასაუბრო მეტყველებასთან დაახლოების ნიშნით წარიმართა. გავიხსენოთ „ვეფხისტყაოსნის" სტრიქონები, რომლებიც დღევანდელი ქართველისათვისაც სავსებით ბუნებრივი, სადა, გასაგები ენითაა დაწერილი: „ვინ მოყვარესა არ ეძებს, იგი თავისა მტერია"; „სჯობს სიცოცხლესა ნაძრახსა სიკვდილი სახელოვანი"; „ვარდი რა მჭკნარდეს, გაკვირდეს, ავი რა საკვირველია?! სხვადასხვა ჟამი ჩვეხვდა არ ახალია, ძველია"...

„ვეფხისტყაოსანს" განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა საშუალი ქართული სალიტერატურო ენის პოზიციათა გამაგრებისა და მისი დამკვიდრებისათვის. მაგრამ მომდევნო საუკუნეებში პოლიტიკური ერთიანობის რღვევამ, ეროვნული და სახელმწიფოებრივი ერთიანობის შესუსტებამ საფრთხე შეუქმნა სალიტერატურო ენას...

მე-18 საუკუნის მეორე ნახევრიდან მნიშვნელოვანი ეტაპი იწყება ქართული სალიტერატურო ენის განვითარებისა. ანტონ I-მა დაწერა ე.წ. „სამი სტილის თეორია". ამ თეორიის მიხედვით, ყველა საგანზე ერთი და იმავე ენით მსჯელობა დაუშვებელი იყო: ღვთისმეტყველების აღზევებული ენა– „მაღალი სტილი" შეფერადებულ [illegible] ქართული სა[illegible] [illegible] ბდა, განსაკუთრებით– იოანე პეტრიწის სტილს. იოანე პეტრიწი XI საუკუნის ბრწყინვალე ფილოსოფოსი, მრავალი ორიგინალური და ნათარგმნი თხზულების ავტორია); ისტორიული თხრობა საშუალო სტილს მოითხოვდა (მას „დარბაისლურსაც" უწოდებდნენ); ყოველდღიურ ამბებზე, საყოფაცხოვრებო მოვლენებზე საუბრისას ჩვეულებრივი სასაუბრო ენა – „დაბალი სტილი" იყო საჭირო.

ანტონის დიდი ავტორიტეტის წყალობით, სამი სტილის თეორია თითქმის ერთი საუკუნის განმავლობაში ბატონობდა – მე-19 საუკუნის 60-იან წლებამდე. თაობათა შორის გარდაუვალი ბრძოლის დაწყების საბაბი, როგორც ვიცით, სწორედ ენის საკითხებზე წამოჭრილი დავა გახდა (ი. ჭავჭავაძის წერილი „ორიოდე სიტყვა რევაზ შალვას ძის ერისთავის მიერ კაზლოვიდან „შეშლილის" თარგმანზედა").

საშუალი ქართული ენის მნიშვნელოვანი თავისებურება ძველი და ახალი ფორმების თანაარსებობაა. ამის საილუსტრაციოდ მოვიყვანოთ რამდენიმე ფრაგმენტი მე-18 საუკუნის თხზულებიდან: „მისგან დაწერილი წიგნები გაუსინჯეთ და თავისმავ წიგნმან გამტყუვნა". იქვე ვკითხულობთ: „მისვე შვილმა ეს უპასუხა". მოთხრობითი ბრუნვის ნიშანი პირველ წინადადებაში ძველი სახითაა (-მან), მეორეში – ახლით (-მა). ან კიდევ: „ქალქუსიასა შინა მესაზღვრად მივიდეს". იქვე: „ხიდამ ჩამოვარდეს ან წყალში დაიხრჩოს". პირველ შემთხვევაში თანდებულს ძველი სახე აქვს (შინა) და ცალკე იწერება, მეორეში გამარტივებულია (-ში) და სიტყვასთან შერწყმული.

საშუალი ქართულის შემდგომი განვითარებაა ახალი ქართული ენა (XIX საუკუნიდან დღემდე). ახალ ქართულს იმდენი მსგავსება აქვს საშუალ ქართულთან, რომ ბევრი მკვლევარი საერთოდ გამორიცხავს საშუალ ქართულს, როგორც ქართული ენის განვითარების ერთ-ერთ დამოუკიდებელ საფეხურს, და ახალ ქართულ სალიტერატურო ენას ძველი ქართული სალიტერატურო ენის უშუალო გაგრძელებად მიიჩნევს; ანუ გამოყოფს ქართული სალიტერატურო ენის განვითარების არა სამ, არამედ ორ საფეხურს: ძველსა და ახალს. ამ თვალსაზრისის მიხედვით, ახალი ქართული სალიტერატურო ენა იწყება მე-12 საუკუნიდან. მას საძირკველი ეყრება თბილისში: „დავით აღმაშენებლის მიერ თბილისის გათავისუფლება თურქთაგან 1122 წელს და პოლიტიკური და კულტურული ცენტრის ქუთაისიდან თბი-

გაგრძელება მე-8 გვ.

(გაგრძელება, დასაწყისი იხ. „ბე" №2,3,4-1998)

აბიტურიენტის ფურცელი

მეშვიდე გვერდიდან

ლისში გადმონაცვლება... ის დიდმნიშვნელოვანი პოლიტიკური მოვლენა, რომელმაც ახალი ქართული სალიტერატურო ენის წარმოქმნა შეაპირობა" (ა. ჩიქობავა).

ახალი ქართული სალიტერატურო ენის განვითარებაში განსაკუთრებულია ილია ჭავჭავაძის და მისი თაობის ღვაწლი. „ხალხია ენის კანონის დამდებიო", — განაცხადა ილიამ და ამ დროიდან ქართული ენის პრობლემა უშუალოდ დაუკავშირდა ეროვნული თვითმყოფადობის საკითხს. თერგდალეულთა უცილობელი დამსახურებაა ის, რომ მათ ქართული ენა ქართველი ერის გაერთიანებისა და აღორძინების უპირველეს პირობად გამოაცხადეს. იაკობ გოგებაშვილმა თავისი „დედა-ენითა" და „ბუნების კარით", რომლებზედაც თაობები აღიზარდა, დიდად შეუწყო ხელი ახალი ქართული სალიტერატურო ენის დამკვიდრება-განმტკიცებას.

ახალი ქართული სალიტერატურო ენა ორგანული განვითარებაა ქართული სალიტერატურო ენის მრავალსაუკუნოვანი ტრადიციისა. იგი ხალხურ მეტყველებაშია ფესვგადგმული. ილია ჭავჭავაძის, აკაკი წერეთლის, ვაჟა-ფშაველას მხატვრულ სიტყვას ქართული ხალხური ენათშემოქმედების უშრეტი წყარო ასაზრდოებს. ახალი ქართული სალიტერატურო ენა მდიდარია და სადა, ხალხურია და დახვეწილი (ა. ჩიქობავა).

ქართული სალიტერატურო ენის განვითარების ისტორიაში პერიოდების (ძველი ქართული, საშუალი ქართული, ახალი ქართული) გამოყოფა არ ნიშნავს იმას, თითქოს სხვადასხვა პერიოდის სალიტერატურო ქართული ძირეულად განსხვავდებოდეს ერთმანეთისაგან. საქმე ეხება ერთი ენის განვითარების სხვადასხვა საფეხურს და არა სხვადასხვა ენას (ზ. ჭუმბურიძე).

თანამედროვე ქართული სალიტერატურო ენა შემდგომი განვითარებაა ქართული სალიტერატურო ენისა.

9. ქართული სალიტერატურო ენის სიწმინდის დაცვა და შემდგომი განვითარება, როგორც სახელმწიფოებრივი ზრუნვის საგანი

ენამ რომ ჯეროვნად შეასრულოს თავისი ფუნქციები, როგორც აზროვნების გამოხატვის, ადამიანთა ურთიერთობისა და საზოგადოების განვითარების იარაღმა, საჭიროა ვუფრთხილდეთ მას, გვქონდეს მდიდარი ლექსიკა (სიტყვათა მარაგი), ვიცოდეთ ჩვენი მშობლიური ენის გრამატიკული წყობა, შეგვეძლოს სიტყვებისა, ფრაზების ზუსტად შერჩევა წერისა თუ საუბრის დროს, ენაში მოქმედი წესების სწორად გამოყენება...

წერითი თუ ზეპირი მეტყველების კულტურა მჭიდრო კავშირშია აზროვნების კულტურასთან. ამიტომაც მეტყველების კულტურისათვის ბრძოლა არსებითად აზროვნების კულტურისათვის ბრძოლაცაა.

ენის სიწმინდის დაცვა სალიტერატურო ენის ნორმათა დაცვას ნიშნავს. როგორ დგინდება სალიტერატურო ენის ნორმები? რა პრინციპებია გათვალისწინებული ქართული სალიტერატურო ენის ნორმათა დადგენისას?

ნორმების შემუშავების დროს მაქსიმალურადაა გამოყენებული ქართველ კლასიკოს მწერალთა დამკვიდრებული ენა; როდესაც ენაში ორი ან მეტი მოცილე ფორმა იჩენს თავს, უპირატესობა ეძლევა იმას, რომელიც უფრო გავრცელებულია, გრამატიკულად სწორია, მარტივია, ნათელია, ენის ბუნებისათვის უფრო მისაღებია...

ქართული ენა

მაგალითად, კომშს დასავლეთ საქართველოში ბია-საც ეძახიან, ალუბალს — ქვიშნას... სალიტერატურო ფორმად მიჩნეულია კომში და ალუბალი, ბია და ქვიშნა — არა (პირველი — ნაკლები გავრცელებულობის გამო, მეორე კი იმიტომ, რომ ესაა ბარბარიზმი, დამახინჯებული რუსული Вишня).

რატომ ირღვევა დადგენილი ნორმები ენისა, რა არის სალიტერატურო ენის ნორმათა დარღვევის მიზეზები?

სადავო ფორმების წარმოშობის ერთ-ერთი წყაროა დიალექტები. ჩვენ ვიცით, რომ დიალექტები (კილოები) ძველადაც და ახლაც აქტიურად მონაწილეობენ სალიტერატურო ენის განვითარებაში. მაგალითისათვის დიალექტური წარმოშობისაა როგორც -ენ, ისე -ნენ დაბოლოება მესამე სუბიექტური პირის მრავლობითი რიცხვის აღსანიშნავად: აშენებდენ — აშენებდნენ, ფიქრობდენ — ფიქრობდნენ... პირველი (-ენ) ახასიათებს იმერულს, ფშაურს..., მეორე (-ნენ) — ქართლურს, კახურს... ჩვენი საუკუნის 30-იან წლებამდე ორივე იხმარებოდა ქართულ სალიტერატურო ენაში, ამჟამად -ნენ არის დადგენილი სალიტერატურო ენის ნორმად: წერდ-ნენ, ხატავდ-ნენ, აშენებდ-ნენ... (წერდ-ენ, ხატავდ-ენ, აშენებდ-ენ... უმართებულო ფორმებია სალიტერატურო ენის თვალსაზრისით). შეიძლებოდა სხვა უამრავი მაგალითის მოყვანაც: გააკეთებაა და გააკეთებინა, ჰქონიყო — ჰქონებოდა — ჰქონოდა, გაეყიდნა — გაეყიდა, წავიხსენებენით — წავიხსენებეთ (სწორი ფორმები ხაზგასმულია).

სალიტერატურო ენის ნორმათა დარღვევის ერთ-ერთი მიზეზი შეიძლება გახდეს სხვა ენის გავლენა (ხშირად ეს გავლენა გაუცნობიერებელია). მაგალითად, რუსულის გავლენაა, რომ ხშირად ვწერთ და ვამბობთ: „დღეს გაყიდვაშია" — (в продаже. უნდა იყოს: იყიდება), „ძირითადში მისაღებია" (в основном. უნდა იყოს: ძირითადად), „განცხადება გააკეთა; (сделал заявление — უნდა იყოს: განაცხადა), „საქმე იმაშია" (дело в том. უნდა იყოს: საქმე ისაა) და ა.შ.

სალიტერატურო ენის ნორმათა დარღვევის მიზეზი ხშირად მშობლიური ენის კანონების არცოდნა და ამით გამოწვეული არასწორი ანალოგია სიტყვისა. მაგალითად, აღ-ზრდის და გა-ზრდის ფორმების ზმნური ძირი (ზრდ-ი-ს) ერთი და იგივეა, მათ განსხვავებული ზმნისწინები (აღ-, გა-) აქვს დართული, რაც განასხვავებს მათ მნიშვნელობით (აღ-ზრდის შვილს, გა-ზრდის მცენარეს). როდესაც ამ ზმნებს ახლანდელ დროში ვხმარობთ, ზმნისწინი უნდა ჩამოვაშოროთ: ზრდის (შვილს, მცენარეს). იმისათვის, რომ გაირჩეს აღ-ზრდა გაზრდისაგან, ზოგჯერ ხმარობენ ღზრდის ფორმას, რაც, რა თქმა უნდა, შეცდომაა.

სხვა მაგალითი: გა-ზმნისწინის ძველი სახეა გან-, რომელიც ახლაც გვხვდება ბევრ სიტყვაში: განაგრძო, განავითარა, განაცხადა, განცხადება, განმორება და სხვა. დღეს პარალელურად იხმარება განთავისუფლება და გათავისუფლება, ორივე სწორია; მაგრამ პირიან ფორმაში ძალიან ხშირია დარღვევა: ანთავისუფლებს, გამანთავისუფლეთ, გაანთავისუფლა... დავუკვირდეთ: ნ-ს ადგილი გა-სთანაა (გან-), ამიტომაც თავდაპირველად სწორი ფორმები იქნებოდა... ამჟამად კი უნდა ვთქვათ და ვწეროთ: ათავისუფლებს (და არა ანთავისუფლებს), გამათავისუფლეთ (და არა გამანთავისუფლეთ), გაათავისუფლა (და არა გაანთავისუფლა) და ა.შ.

არსებითი მიზეზი სალიტერატურო ენის დამახინჯებისა არის ჩვენი დაუდევრობა, უყურადღებო დამოკიდებულება მშობლიური ენის, მისი დაკანონებული ნორმების მიმართ. ზოგიერთს ის ჰგონია: ოღონდ აზრი გაავებინოს, სათქმელი გადმოსცეს, და სულ ერთია, რა საშუალებით იქნება ეს მიღწეული. ამიტომ გვესმის ასე ხშირად: „დაიჯინა" (უნდა იყოს დასვა), „ზიან", „ეზიავართ" (უნდა იყოს სხედან, ვსხედვართ), მიაბავს (საჭიროა, მიაბამს) და ა.შ. ყოვლად დაუშვებელია არაქართული სიტყვების ხმარება, რომელთა ქართული შესატყვისებიც გვაქვს: სპიჩკა (ასანთი), შკაფი (კარადა), კრიშა (სახურავი), პაკრიშკა (საბურავი), სტოლი (მაგიდა) და ა.შ.

თითქმის სამი საუკუნის წინ წერდა მეფე-პოეტი არჩილი:

„ვს ნუ გგონიათ, სხვა ენა მეც არ ვიცოდე სხვასავით,
მაგრამ ცუდია გარევა ქართულს ენაში სხვისა ენისა".

მეფე არჩილს [illegible] თვლიან („პურიზმი" ლათინურია, „წმინდას", „სუფთას" ნიშნავს. „პურიზმს" ენაში უცხოურ სიტყვათა შემოტანის წინააღმდეგ ბრძოლას უწოდებენ). ქართული სალიტერატურო ენის სიწმინდის დაცვის სადარაჯოზე მდგარი არჩილ მეფე საამაყოთ აცხადებდა:

„მითქვამს ქართულის ენითა, სხვა ენა არ ურევიაო".

ილია ჭავჭავაძე, რომელმაც განსაკუთრებული ღვაწლი დასდო ახალი ქართული სალიტერატურო ენის დამკვიდრებას, გვასწავლიდა: „სამი ღვთაებრივი საუნჯე დაგვრჩა ჩვენ მამა-პაპათაგან: მამული, ენა და სარწმუნოება. თუ ამასაც არ ვუპატრონებთ, რა კაცები ვიქნებით, რა პასუხს გავცემთ შთამომავლობას? სხვისა არ ვიცით და ჩვენ კი მშობელ მამასაც არ დავუთმობდით ჩვენი მშობლიური ენის მიწასთან გასწორებას. ენა საღმრთო რამ არის, საზოგადო საკუთრებაა. მაგას კაცი ცოდვილი ხელით არ უნდა შეეხოს".

ქართული ენის სიწმინდის დაცვის მიზნით ჩვენს ქვეყანაში შექმნილია სალიტერატურო ენის ნორმათა დამდგენი მუდმივი სახელმწიფო კომისია, რომელიც განიხილავს და ამტკიცებს საქართველოს რესპუბლიკის მეცნიერებათა აკადემიის არნოლდ ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის სამეცნიერო საბჭოს მიერ მიღებულ პროექტებს ენაში არსებულ სადავო საკითხებზე, ადგენს ნორმებს, რომელთა დაცვა სავალდებულოა. გამოცემულია ქართული სალიტერატურო ენის ნორმების პირველი წიგნი, ორთოგრაფიული ლექსიკონები („ორთოგრაფია" სწორად წერას ნიშნავს), ქვეყნდება მართლწერისა და სწორმეტყველების საკითხებისადმი მიძღვნილი ნაშრომები...

და მაინც: ქართული სალიტერატურო ენის სიწმინდის დაცვა ჩვენს ხელთაა. ყოველთვის უნდა გვახსოვდეს ცნობილი ქართველი საეკლესიო მოღვაწის — არსენი ამარტოლის (XIII ს.) სიტყვები („ამარტოლი" ბერძნულია, ცოდვილს ნიშნავს.იგი შუა საუკუნეების ბერ-მონაზონთა ზედწოდება იყო): „ყოველი წერილი ძველი არს მეტყველი, გამომაჩინებელი აღმწერელისა საუკუნოდ, რომლისამე საქებელ-ყოფად, ხოლო სხვისა— განქიქებად". მართლაც, ყოველი ნაწერი მეტყველი საბუთია,რომელიც ამჟღავნებს მის დამწერს: ზოგს აქებს, ზოგს კი განაქიქებს, დაცინვის ობიექტად აქცევს.

ქართული სალიტერატურო ენის სიწმინდის დაცვა როგორც სახელმწიფოს, მთელი საზოგადოების, ისე თითოეული პიროვნების მუდმივი ზრუნვის საგანი უნდა იყოს.

(გაგრძელება შემდეგ ნომერში)

ლეილა გეგუჩაძე

თუ ლეონიძე «შეგხვდებათ»...

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში შემსვლელთათვის მისაღები გამოცდების პროგრამებში შეტანილია ზოგი ისეთი ნაწარმოები, რომელთა შესახებ სასკოლო სახელმძღვანელოებში არაფერია თქმული. ვითვალისწინებთ ამას და დღეს აბიტურიენტებს ვთავაზობთ კრიტიკოს თამაზ ვასაძის წერილს, რომელშიც გიორგი ლეონიძის რამდენიმე საპროგრამო ლექსია განხილული (წერილი 1992 წელს გამოქვეყნდა გაზეთ „განათლებაში“).

ლიტერატურის მცოდნეობაში გამოთქმულია დასაბუთებული თვალსაზრისი, რომ გიორგი ლეონიძის პოეზიაში გამოიკვეთება ყიჩაღის ლირიკული სახე, რომელიც შველის პოეტს სისხლსავსედ გამოხატოს სტიქიური ძალის და ხასიათის ვნებები (გ. კანკავა).

ასეთი ვნებები ფლობენ „ყიჩაღის პოემანის“ ლირიკულ გმირს, ეს ლექსი წარმოადგენს ხალხური „მეხრანულის“ („შემომეყარა ყიჩაღის“) ერთგვარ გაგრძელებას, — თითქოს ხალხური ლექსის ყიჩაღი მკვდრეთით აღდგება და კვლავ თავის დამლეწველ ლტოლვას ეძლევა; ამგვარი პოეტური პიროვნება სიყვარულის ცხოველმყოფელობას და გამძლეობას ავლენს („მოდი! გეძახი ათას წლის მერე...“). სიყვარულის ვნება აქ მკვეთრად ხორციელ-ეროტიული, ჭარბად გრძნობადია, რაც გიორგი ლეონიძის პოეზიის საერთო ხასიათს და სტილურ იერს შეესატყვისება.

„ქარხვე, არაგვზედ ისევ
ჩუხჩუხებს
ხოდაბუნები თავთუხებისა,
შენი ტუჩებიც ისე ტკბილია,
როგორც ბადაგი დაღუღებისას“.

სიყვარულის სტიქიური ენერგია, წინააღმდეგობას რომ აწყდება, ბარბაროსულ გამძვინვარებაში განიმუხტება. ეს ველური ძალაა დატეული პოეტურ მეტყველებაში, მისი დამანგრეველობა თითქოს ფიზიკურად შეიგრძნობა. ამაში დიდია სიტყვათა ორგანული შეუღლების, ბგერწერის წვლილი.

„ტრამალ და ტრამალ
გამოგედევნე,
შემოგამტვერე გზები ტრიალი,
მეხივით [illegible],
ველზე ტაძრები კელაპტრიანი!“

ნამდვილი პოეტური აღმოჩენაა სახე, რომელშიც მომაკვდავი ყიჩაღის თვალთახედვა გამოსჭვივის, — მისი მზერა იმღვრევა, ინისლება („მოდი, მომხვიე ხელი ჭრილობას, ველარა ვხედავ, სისხლით ვიცლები... როგორც საძროხე ქვაბს ოხშივარი, ქართლის ხეობებს ასდით ნისლები“).

მხოლოდ მშვენიერი სამკაულის ფუნქცია როდი აქვს ლექსში „ვარდის ფურცლობის“ და პოემანის „ვეფხისტყაოსნისეულ“ მოტივს: იგი „ყიჩაღის პოემანში“ გამოხატული გრძნობის სიძველეს, უფრო ზუსტად, ზედროულობას მოწმობს.

„ნინოწმინდის ღამე“.

„ვეფხისტყაოსნის“ მოტივები თუ სახეები „ნინოწმინდის ღამეშიც“ გაიელვებენ („შენი სახე რისთვის შემომფეთა, ხატი იყავ— ვეფხვი დაქალებული“; „ავთანდილის მწვადი ცეცხლზე შხიოდა“). ისინი ხელს უწყობენ ზღაპრეული, სადღესასწაულო ატმოსფეროს და ლეგენდური ელფერის შექმნას.

მოუთოკავი ვნებების ამეტყველებისას აქ ჩნდება ყიჩაღთა მონათესავე ტომის, ხაზარების სახე — ნიღაბი („ნინოწმინდა... ჩვენ როგორც ხაზარები... ოჰ, იმ ღამეს როგორ აგვაბრიალა...“). სიყვარულის ვნების მოუგერიებლობას, სიყვარულის ჭრილობათა სიმწვავეს იშვიათი ინტენსივობით გვაგრძნობინებს ეს სახე:

„როგორც ხმალი, ძმებო,
ტარმოლანისა,
სიყვარული ისე დამჟანგდება!“

ალქმის ფოლკლორული მიამიტურობა და პირდაპირობა ახლავს საყვარელი ქალის თვალისმომჭრელ ხატს, რომელშიც შენივთებულია სიცოცხლის მატერიალური სიუხვის და სისავსის უმძაფრესი განცდა. ნიშანდობლივია, რომ ლექსში, რომელშიც ღამეა გამოსახული, დიდი შუქი ანთია („ცა — ატმებით მსხმოიარე, ჩახჩახა“). ეს კონტრასტიც ააშკარავებს გიორგი ლეონიძის უსაზღვრო სიყვარულს სინათლისა და სიცოცხლისადმი.

„ღამე ივერიისა“.

ასევე ნათლითმოსილია „ღამე ივერიისაში“ წარმოსახული ლანდშაფტი („დახანძრებული წევს ივერია“; „სთვლემენ ბელლებში ლურჯი ყანები, ელვარებს ხვავი, თითქოს ლამპარი“). სურათი მშვიდ, იდილიურ განწყობილებაშია გახვეული („მეტივეები სადღაც მღერიან, სოფლის გუბეში გაჩრილა მთვარე“). ველური რბევის და ნგრევის დრო წავიდა („ჩალაგდნენ ყველა ჩინგისხანები...“) მაგრამ ლექსის ლირიკული გმირი თითქოს სწორედ მაშინდელი — დიდი, ყოველგვარ ზღუდეთა გადამლახველი ვნებების მიმართ განიცდის ფარულ ნოსტალგიას. მრავლისმეტყველია, რომ მის გულში აღორძინებული სიყვარული ასოციაციურად გადაჭდობილია ხაზარეთთან, რომელიც სტიქიურ ვნებათა ბატონობის განმასახიერებელია.

„ისევ აყვავდა გული ვარდივით,
და ისევ მინდა შენზე
დაგწერო“...
დარიალიდან გადავარდნილი
ხაზარეთისკენ მისცურავს წერო“.

სარსანგელოზი

[illegible] ბებში ხშირად გვხვდება გამოთქმა სარსანგელოზი.

„ეგეთ ცხარე დღეს დაგაცდენთ, წვერის სარს-ანგელოზის მადლმა, რომ თითონვე თავზედ იწყევლიდნენ“,— ამას გიორგი ამბობს ელგუჯასთან საუბრის დროს...

რა არის სარსანგელოზი?

სარსანგელოზის შესახებ ხევში არსებობს ნაირნაირი ვერსია, მაგრამ ერთმანეთთან ახლოს მდგომი გადმოცემები. ისინი ხილამაზით განთქმული მოხევე ქალის სოფიკო გოდერძიშვილის ხევიდან ამბავს უკავშირდება. ამის შესახებ მოგვითხრობს ვ. ითონიშვილი წიგნში „ხევის ტოპონიმიკა“.

სარისთა ტყვეობიდან ხსოვრებ ამ ქალის დახსნილი წმინდა გიორგისთვის უწოდებიათ სარსანგელოზი. ადრე იმ სალოცავს, რომლის ფუძეზედაც იგი დაარსდა, წვერისანგელოზი რქმევია. ზოგჯერ ახლაც ასე უწოდებენ მას.

ერთი შეხედვით, თითქოს, უაზროა სარისი ანგელოზი ანდა სარისი წმინდა გიორგი. მაგრამ ხსოვრებ უკანასკნელი დასტურდება ვახუშტისთან.

სარისის წმინდა გიორგის სახელით აქვს მოხსენიებული ეკლესია მაღლობელ მთაზე არსებული სალოცავი ივანე ჯავახიშვილს.

ამ სახელწოდების პირდაპირი მნიშვნელობით გაგება, ცხადია, უაზრობაა.

სარსანგელოზის ეტიმოლოგიას შეეხო მ. ჩიქოვანი: „წარმოშობით ეს ფორმა უნდა უკავშირდებოდეს სას სიტყვას, რომელიც ნიშნავს მხედრობას, დიდ ლაშქარს: სასის ანგელოზი, სას ანგელოზი, შესაძლოა, წარმომდგარია მრავლობითის ფორმიდან სასთ ანგელოზი. შემდეგ, როცა სას სიტყვამ მნიშვნელობა დაკარგა, გააზრიანების ე.წ. „ხალხური ეტიმოლოგიის“ კანონის ძალით, სას-ში გაჩნდა რ: სარს ანგელოზი ცნობილი სარს სიტყვის ანალოგიით“.

სას რომ ფიგურირებს ტოპონიმებში, ამის ნიმუშად მ. ჩიქოვანი ასახელებს ლექსუმში დადასტურებულ სასთაგორს.

მოხევურ სადღეგრძელოში ნათქვამია:

„დიდება ჰქონდეს სასრით ანგელოზთა, პოხვეთით მობრძანებულსა“.

სარს-ისა და ანგელოზ-ის მრავლობითის თ სუფიქსით წარმოდგენა ლეთაიახადმი მოქმედის პატივისცემა-თავაზიანობას უნდა მიეწეროს და არა მის ნამდვილ სიჭარბეებს. წინააღმდეგ შემთხვევაში გვექნებოდა „პოხვეთით მობრძანებულთა“ და არა „პოხვეთით მობრძანებულსა“.

ივანე ქუმსიაშვილის წიგნის მიხედვით („ლეგენდები, მითები, რწმენები“)

აი. ისტორია

«წყურვილი სულისა»

ილია ჭავჭავაძის აზრით, „წყურვილის სულისა" არის „ნიშანწყალი ადამიანობისა". ადამიანი ცდილობს, „თავისის სულის წყურვილი ახე თუ ისე საზნაურში რამეში ზეილოვნებით რამით გამოსთქვას, გამოსახოს, გულიდამ გარეთ გამოიტანოს". უდიდესი გატაცებისა და უკიდურესი შემმილობის დროსაც კი ერს შეზედება ზოლმე დრო, როცა თუნდ მონასტრებისა და ტაძრების შენებით წყურვილს სულისას იკლავს ზოლმე. ეს სასტიკი წყურვილია, იმიტომ, რომ სათავე წარმატებისა ეს წყურვილია და სხვა არა-რა".

ეკლესია-მონასტრების მშენებლობა და მათი აგების ხელოვნებაც დიდი ილიას თქმით, ქართველი ერის სულის წყურვილის გამოვლენაა. „ეხლაც დარჩენილა მრავალი დიდმშვენიერი თლილის ქვით აროვანილი და მხატვრობით შემკული ეკლესიები" სამცხე-ჯავახეთში. ამავე დროს, ქართველნი თავის სულის წყურვილს იმითაც იკლავდნენ, რომ საბერძნეთის მიდიოდნენ სწავლის მისაღებად და იქიდან დაბრუნებულნი ქრისტიანობის გაძლიერებისათვის თარგმნიდნენ სადმრთო და საერო წიგნებს; მონასტრებში სასწავლებლებს მართავდნენ.

სამცხე-საათაბაგოს უდიდესი როლი უთამაშია ქართველი ერის „სულის წყურვილის" გამოვლენაში: „ჩვენი ყოფილი ცხოვრება იქ ალაგავებულა. ჩვენს სიცოცხლეს იქ უჩქეფნია. ჩვენის სულის ძლიერებას იქ ალუმართავს თავისი საზეიმოთქმული დროშა. თითქმის იგია ჩვენის სულის ალმატებულების აკვანი და თვით სამარეც ჩვენი ყოფილის ადამიანობისა. სწავლა, განათლება, მამულისათვის თავგამეტებული სიყვარული თითქმის იქიდამ ეფინებოდა ჩვენს ქვეყანასა ერთ დროს". ქართველთა „სულის წყურვილი" მათსავე აგებულ ეკლესია-მონასტრებში ფართოდ გაშლილ მწიგნობრობაშიც გამოვლინდა: „„მონასტერთა და ეკლესიების სალაროში მრავალი წიგნი კიდევ მოიპოვება. ჯერ მარტო დავით გარეჯის მონასტერში ასზედ მეტი წიგნი ალმოჩენილა და მათ შორის ზოგი იმისთანა თავის სიძველით, რომ ფასდაუდებელია".

ილია ჭავჭავაძე თამარ მეფის ყველაზე დიდ დამსახურებად' იმას უთვლის, რომ მან გაამშენა მონასტრები და ტაძრები. „ქრისტეს რჯული ქართველისათვის მარტო სარწმუნოებითი ალსარება კი არ იყო. იგი ამასთან ერთად პოლიტიკური ქვითკირიც იყო საქართველოს მრავალი ნაწილების გასაერთებლად და შესაკრებად. ერთობა სარწმუნოებისა ერთობას ერისას მოასწავებდა. ქართველი ერი ამისათვის უფრთხილდებოდა თავის რჯულს, რომელიც თავის შინაგან ლირსების გარდა დიდობას უწყევდა ერთობას".

ილია ჭავჭავაძისათვის სარწმუნოება „ადამიანის სინდისია",ხოლო სარწმუნოების თავისუფლება — „სინდისის თავისუფლება". ქართველი ერი „არ ერჩის ადამიანის სინდისს — სხვა ქვეყანაში სარწმუნოებისათვის დევნილნი და ჩაგრულნი აქ ჩვენში პოულობდნენ მშვიდობისმყოფელის საფარსა და სინდისის თავისუფლებასა".

„სინდისის თავისუფლებას" ქართველმა ხალხმა მრავალგზის გამოხატა. ილიას ნაზრევს ასახავთ შემწყნარებლობა სხვადასხვა რელიგიისადმი: „სარწმუნოების სხვადასხვაობა ჩვენ არ გვაშინებს. ქართველმა, თავისის სარწმუნოებისათვის ჯვარცმულმა, იცის პატივი სხვა სარწმუნოებისაც. ამიტომაც ჩვენს ისტორიაში არ არის მაგალითი, რომ ქართველს სურვებიყოს ოდესმე სხვისი სარწმუნოების დაჩაგვრა და დევნა. სომეხნი,ებრაელნი, თვით მაჰმადიანიც, ჩვენს შორის მცხოვრებნი, ამაში ჩვენ ვერაფერს წაგვაყვედრებენ".

ილია ჭავჭავაძისათვის ამ მხრივ სამაგალითოა დავით აღმაშენებლის მოღვაწეობა. „დავით აღმაშენებელი სადიდებელია ჩვენთვის არა მარტო სახელოვან მეფობითა, არამედ თავის ღვთისნიერებით კაცობითაც. იგი, თავდადებული მოყვარე თავის ეროვნებისა და მართლმადიდებლის სარწმუნოებისა, დიდი პატივისმცემელი იყო სხვის ეროვნებისაც და სარწმუნოებისა. ამისთანა შემწყნარებელი სხვისა მაშინ, როდესაც იგი ფოლადშემმძლებელ მბრძანებლად შეიქნა სხვადასხვა თესლის და სხვადასხვა სარწმუნოების ერისა. ამისთანა სხვა ერის ლირსების თაყვანისმცემელი იმ დროში, როცა კაცი კაცს შესაჭმელადაც არ პზოგავდა. ამისთანა კაცთმოყვარული პატივისცემა სხვის ეროვნებისა, სხვის სარწმუნოებისა, ნეტავ საკვირველია და სოცარი მაგალითი არ არის მეთორმეტე საუკუნის კაცისაგან". ამასთან დაკავშირებით, ილია იმოწმებს მაჰმადიანი მწერლის ალაიანის მონათხრობს,თუ როგორ დადიოდა იგი ჟოველდღე უმთავრეს მეჩეთში და ისმენდა თვით ყორანის კითხვას.

საყოველთაოდაა ცნობილი ილია ჭავჭავაძის დამოკიდებულება ერის [illegible] „სულის წყურვილის" [illegible] ხშირად [illegible] ვს. რადგან „თუ იგი დავივიწყეთ, მაშინ დავივიწყნია ჩვენის ცხოვრების სათავეც, ჩვენის ცხოვრების ფესვი. ჩვენის ცხოვრების საძირკველი. ბევრჯერ გვითქვამს და ეხლაც ვიმეორებთ, რომ ისტორია იგი დიდებული ტაძარია. სადაც უწირავს ერთიან სულსა ერისას და სადაც ალუმართავს ერს თავის დიდებული და დიდბუნოვან კაცთა უწმინდესი ხატნი და ზედ წარუწერია დიდთა საქმეთა მოთხრობა. ვითა სამეილიშვილო ანდერძი. ერი, რომელსაც ახსოვს ეგ თავისი ერთიანი სულის წირვა, ეგ თავის დიდ-ბუნებოვანნი კაცნი და დიდთა საქმეთა ამბავი, კეთილება, მხნეობა, გულოვნება".

„ყოველი ერი თავისის ისტორიით სულდგმულობს. იგია საუნჯე, სადაც ერი პპოულობს თავისის სულის ლონეს. თავისის სულის ბუნებას, თავისის ზნეობითს და გონებითს ალმატებულებას, თავის ვინაობას, თავის თვისებას".

მაშასადამე, ილია ჭავჭავაძისათვის „სულის წყურვილი" იყო ჩვენი სახელოვანი ისტორიის დასაბამი; „სულის წყურვილი" გამოვლინდა ერის ხელოვნებაში, ეკლესია-მონასტრების აგებაში, სწავლა-განათლებაში, სარწმუნოების დაცვასა და მის თავისუფლებაში.

თვით ილია ჭავჭავაძეს, ამ სულით განათლებულს, ყოველთვის ჰქონდა დაუოკებელი „წყურვილი სულისა". „მწყურის მე განმანათლებელ ცით ჩემი სული" — ამბობს იგი ერთ ლექსში.

ღმერთო, ნუ მოუშლი ქართველ ერს „წყურვილს სულისას"...

როინ ჭიკაძე

გენიოსები და კომენტატორები

პოეტი-მეფე

მეამბოხე ბეღურადან

წერა და არც საგანგებო ალმანახის („პოეზოკონცერტი", 1918 წლის მარტი) გამოცემა, რომელშიც მისი სურათი იყო წარწერით: „პოეტთა მეფე იგორ სევერიანინი".

ახე რომ რუსეთის 1918 წლიდან 1941 წლის ჩათვლით პოეტთა მეფე ჰყავდა. ეს მეფე არ იყო ალექსანდრ ბლოკი და, ცხადია, გალაკტიონის მიერ ბლოკის „პოეტ-მეფედ" მოხსენიებაზე ზედმეტი ყურადღების გამახვილება კომენტატორებმა საჭიროდ არ მიიჩნიეს.

მაგრამ, როგორც მოგახსენეთ, სევერიანინის პოეტთა მეფედ არჩევა საყოველთაოდ ცნობილი ფაქტია, ის იცოდნენ კომენტატორებმა, მაშასადამე, იცოდა გალაკტიონმაც და მაინც ბლოკი მეფის ტიტულით მოიხსენია. უკვე ამას უნდა დავეჭვებინა ისინი მათთვის უცნობი, მაგრამ გალაკტიონისათვის ცნობილი ფაქტის არსებობაში.

1911 წლის 10 დეკემბერს პეტერბურგის რესტორან „ვენაში" შედგა პოეტთა მეფის იმპროვიზებული არჩევნები. სულ ხუთი ამომრჩეველი იყო— დიმიტრი კუზმინ-კარავაევი (1886-1959),მისი მეუღლე ელიზავეტა (ქალიშვილობაში— პილენკო, 1891-1945), ვლადიმირ პიასტი (ნამდვილი გვარი— პესტოვსკი — 1886-1940), ვასილი გიპიუსი (1890—1942) და ოსიპ მანდელშტამი (1891-1938). მათ კენჭი უყარეს მეფობის ორ პრეტენდენტს — ფიოდორ სოლოგუბსა (ნამდვილი გვარი— ტეტერნიკოვი, 1863-1927) და ალექსანდრ ბლოკს. სამი ხმით ორის წინააღმდეგ გაიმარჯვა ბლოკმა. ამომრჩევლებმა ბლოკს პოეტთა მეფედ არჩევა ამცნეს ხუთხაწერილიანი (ამომრჩეველთა და აგტორითა რიცხვის მიხედვით) გალექსილი ეპისტოლეთი (იხ. В. Пяст "Отрекшийся претендент", "Жизнь искусства", Пг. 1992, №29). გალაკტიონს ამ სტატიასთან ერთად, ინფორმაციის სხვა, ზეპირი წყაროც შეიძლებოდა ჰქონოდა, არჩევნების ახლავე უშუალო მონაწილის ო. მანდელშტამის (პიასტთან მის ნაცვლად შეცდომით ვ. ჟირმუნსკია დასახელებული) მხრიდან, რომელიც 1920, 1921 წლებში ორჯერ იყო საქართველოში და ბლოკის გარდაცვალების ცნობამაც აქ მოუსწრო.

კომენტატორებისათვის უცნობი ამ ფაქტის ცოდნა აძლევდა სწორედ უფლებას გალაკტიონს, თავად უკვე პოეტთა მეფეს (მოუხედავად იმისა, რომ, პიასტის მოგონების თანახმად, ბლოკს უარი უთქვამს სამეფო ტახტზე) თავისი თანამედროვე რუსი პოეტი (რომელსაც ახე მიმართა „მნათობის" იმავე ნომერში: „ჩვენ საერცეებში ვართ თანაბარი" გვ. 108) პოეტ-მეფის ტიტულით მოეხსენიებინა.

მიხეილ ქურდიანი

ადიდებს სული ჩემი უფალსა

25 მარტი (ახალი სტილით 7 აპრილი) - ხარება ყოვლად-წმიდისა ღვთისმშობელისა და მარადის ქალწულისა მარიამისა.

26 მარტი (ახალი სტილით 8 აპრილი) - კრება მთავარანგელოზ გაბრიელისა.

7 აპრილი (ახალი სტილით 20 აპრილი) - იესო ქრისტეს დიდებით შესვლა იერუსალიმში. ბზობა.

10 აპრილი (ახალი სტილით 23 აპრილი) - ხსენება წმ. დედათა ქვაბთახევის მონასტერში წამებულთა.

14 აპრილი (ახალი სტილით 27 აპრილი) - ბრწყინვალე აღდგომა იესო ქრისტესი

მოძღვრება ხარების დღეს თქმული

[illegible] **შეხედა რა, რამეთუ ადამისი არა იპოვებოდა შეგავსი მისი შემწე, პრძანა: არა კეთილ არს ყოფად კაცი მარტო, უყოთ მას შემწე მისგვარი** [illegible]

[illegible]

გაბრიელ ეპისკოპოსი

კრება მთავარანგელოზ გაბრიელისა

26 მარტს (ახალი სტილით 8 აპრილს) [illegible] **მთავარანგელოზ გაბრიელს.**

[illegible]

[illegible] **წინასწარმეტყველ მოსეს.** [illegible] **წინასწარმეტყველ დანიელს** [illegible] **მართალ ანას** და **ქალწულ მარიამს** [illegible] **მღვდელ ზაქარიას** და [illegible] - **იოანე ნათლისმცემლის** [illegible] **მართალ იოსებს** და [illegible] **ძე ღვთისას** [illegible] **გეთსიმანიის** [illegible] **მაცხოვარს.**

წმინდა მენელსაცხებლე [illegible]

[illegible]

ქვაბთახევის მონასტრის მონამენი

10 აპრილს (ახალი სტილით 23 აპრილს) [illegible] 1386 წელს [illegible]

ქვაბთახევის მონასტერი V [illegible] **ვახტანგ გორგასლის** [illegible] 1119 წელს კი **დავით აღმაშენებელმა** [illegible]

[illegible]

[illegible]

რუბრიკას უძღვება
ნინო ქვანტალიანი

გიორგი ახვლედიანი - 110

წელს სრულდება გიორგი ახვლედიანის დაბადების 110 წლისთავი. ამ ღირსშესანიშნავ თარიღს გვინდა გამოვეხმაუროთ მისი უცნობი წერილების პუბლიკაციით. წერილების ადრესატია სიმონ ჯანაშია. ურთიერთობა გ. ახვლედიანსა და ს. ჯანაშიას შორის, დაწყებული უნივერსიტეტში როგორც პროფესორსა და სტუდენტს შორის (ს. ჯანაშია ენათმეცნიერული განხრითაც სწავლობდა), გაღრმავდა საენათმეცნიერო საზოგადოებაში და გაგრძელდა ათეული წლები. ვფიქრობთ, წარმოდგენილი წერილები მკითხველისთვის საინტერესო უნდა იყოს.

გიორგი ახვლედიანის უცნობი წერილები

ა.წ. 25/IX მხარეთმცოდნეობის ყრილობაა [illegible] 35 მოხსენებაა წარმოდგენილი. [illegible]

პატივისცემით და [illegible] გ. ახვლედიანი

14/IX

30.IX. 28
ბერლინი

[illegible]

ბერლინში [illegible]

[illegible]

პატივისცემით გ. ახვლედიანი

კომენტარები:

1. [illegible] 1925 წ. [illegible]
2. [illegible]
3. მხარეთმცოდნეობის II ყრილობა [illegible] 1925 წლის 25.IX–5.X. [illegible] III).
4. [illegible]
5. 1928 წ. გ. ახვლედიანმა [illegible] XVII [illegible]
6. [illegible]
7. 1928 წლის [illegible]

პუბლიკაცია მოამზადა
რუსუდან ჯანაშიამ

[illegible]

ბატონ გიორგის [illegible]

მისაბაძი მაგალითი

[illegible]

ბატონი გიორგი [illegible]

[illegible]

ლილი გოგსაძე

ეროვნული ბიბლიოთეკა

ერთი დღე იყალთოში

ჩვენი სტუდენტობა მეორე მსოფლიო ომის ბოლო პერიოდს და ომით დანგრეული მეურნეობის აღდგენის წლებს დაემთხვა. ძნელი დრო იყო, მაგრამ ხალხს ძალას მატებდა და გასაჭირის ატანას უადვილებდა გამარჯვების სიხარული და მომავლის რწმენა. იმ დროის დასავლეთ ევროპისა და აღმოსავლეთმცოდნეობის ფაკულტეტები ჯერ კიდევ არ იყო ცალკე გამოყოფილი და ფილოლოგიის ფაკულტეტის განყოფილებათა სახით არსებობდა. მათთან ერთად არსებობდა კავკასიურ ენათა განყოფილებაც, რომლის მეცნიერ-ხელოვან სტუდენტებში მეც ვერიე. ჩვენ გვქონდა ბედნიერება მოვსწრებოდით ქართული ფილოლოგიური მეცნიერების კორიფეების ლექციებს. გიორგი ახვლედიანი, მართალია, უშუალოდ ჩვენი ლექტორი არ ყოფილა, მაგრამ მას ხშირად ვხვდებოდით საუნივერსიტეტო წრის სხდომებზე, კონფერენციებზე, დისპუტებზე, რომლებიც ამ ხანებში საკმაოდ ხშირი იყო.

ჩვენი სტუდენტობის წლებში შემოიღეს პირველად საღამოს შრომების დაცვა, რაც დიდ ინტერესს იწვევდა და მრავალრიცხოვან აუდიტორიას იზიდავდა. გიორგი ახვლედიანი თავმჯდომარეობდა ზოგადი ენათმეცნიერებისა და კავკასიურ ენათა კათედრების გაერთიანებულ სხდომას, როცა ჩვენ, "კავკასიოლოგები", ვიცავდით საღამოობით შრომებს. "დიპლომანტის" მაგიერ ბატონ გიორგის რამდენიმეჯერ წამოსცდა "დისერტანტი", მაგრამ როცა ეს შენიშნა, უკან მაინც არ დაიხია, რა თქმა უნდა, ჩვენთვის რომ ესიამოვნებინა: დიპლომანტიც იგივე დისერტანტია, ევროპის უნივერსიტეტებში ასეა მიღებულიო.

საერთოდ, იშვიათად შემხვედრია ისეთი გულთბილი, კე[illegible] კეთილი [illegible] და სიკეთით სავსე მოღვაწეები, როგორიც ბატონი გიორგი იყო. სხვისი მცირე წარმატებაც კი საკუთარ გამარჯვებად [illegible] ოდა. ნამდვილ მეცნიერულ მიღწევებს რომ აღტაცებით ხვდებოდა და ქებას არ იშურებდა. მახსოვს, რა დიდი სიხარულით და სიყვარულით ლაპარაკობდა იმაზე, გამოქვეყნებაზე, როცა მან მოისმინა წარმატება ენათმეცნიერების ინსტიტუტში სიმღერის შესაძლებლობის შესახებ ქართულ ენაში.

განსაკუთრებით თბილად მაგონდება ბატონ გიორგისთან და შოთა ძიძიგურთან ერთად გატარებული ერთი დღე კახეთში, სოფელ იყალთოში, სადაც სახალხო უნივერსიტეტის საზეიმო სხდომაზე მოგვიწვია ამ უნივერსიტეტის დაარსების ინიციატორმა და ლექტორმა რექტორმა გოგი შათირიშვილმა. სხდომა ქართულ ენას ეძღვნებოდა. ეს იყო 1964 წლის 14 ივლისს. ბატონი გიორგი უკვე ოთხმოცს იყო მიტანებული, მაგრამ ისე ხალისიანად გამოიყურებოდა, თითქოს წლების სიმძიმე ჩამოეშორებინა.

გზაში რამდენიმეჯერ ითხოვა მანქანის გაჩერება, განსაკუთრებით ცივგომბორზე გადასვლისას, რათა კახეთის ბუნებით და კავკასიონის დიდებული ხედით დამტკბარიყო. იყალთოში მოკლედ, მაგრამ ძალიან შთამბეჭდავად ილაპარაკა ქართული ენის კვლევის პრობლემებზე, მისი სიწმინდის დაცვის ზრუნვის საჭიროებაზე.

აქვე გთავაზობთ იმ ფოტოსურათს, რომელიც გოგი შათირიშვილისგან მაქვს სახსოვრად მიღებული.

ზურაბ ჭუმბურიძე

მცირე მოგონებანი

როცა ლაპარაკი ბატონ გიორგის შეეხებოდა, აღმოჩნდებოდა ხოლმე, რომ ყველა მოსაუბრე ან მისი ნამოწაფარი იყო ან მისი მოწაფის მოწაფე. მართლაც, ძნელია მოიძებნოს ჩვენში ადამიანი, რომელიც მისი სახელის პატივისმცემელი არ იყოს, მისი სიკეთე არ ახსოვს და გაუგონია.

მე უშუალოდ მისი მოწაფე არ ვყოფილვარ (თუ მასწავლებლად მხოლოდ ის ჩაითვლება, ვინც მაინცდამაინც კათედრიდან გვასწავლიდა რამეს), ისე კი ყოველთვის მხვდა და ვხედავ მის ნათელ მსჯელობას და ქცევას მივუახლოვდე.

მახსოვს მასთან პირველი შეხვედრა. უნივერსიტეტში უკვე შეიძახება თავისი თბილი მოძღვრით და ხმით, რომ ვიცოდე, რომ გვარით რაჭველი რაჭაში არ ვყოფილვარ, გაიცინა და "ამიხსნა": ოოო! რაჭა უმშვენიერესი კუთხეა მთელ საქართველოში, უმშვენიერესი! მერე კი ღიმილით დააზუსტა: რასაკვირველია, ლეჩხუმის შემდეგ!

* * *

ერთი ხანობა ჩვენი ფილოლოგიის დეკანატი "გაუქმებული" იყო, — ძველი შენობა, სადაც შესასვლელი ეჯავით დააკეტეს, რადგან მის ადგილზე მათემატიკის ინსტიტუტის ახალი შენობის აგება ეწყოდა. [illegible] დაჩრდილულის ჩვენი დროებით ვერ გამოვედით. სამსახურში გვქონდა ჩაკეტილი და [illegible] მუშაობა შეწყვეტილი იყო.

უნივერსიტეტში ყოფნისას ჩვენი გაჭირვების შესახებ ბატონ გიორგის შევჩივლე, ძალიან გაბრაზდა, მაგრამ ხელშეწყობა არ დაუწყია.

რამდენიმე ხნის შემდეგ გავიგეთ, რომ მათემატიკის ახალ შენობაში ჩვენთვის სამუშაო ფართობი გამოეყოთ (ოთხი ოთახი). შემდეგ კი — მოვიწყე. ეს ბატონი გიორგის ჩარევის წყალობით მოხდა, თუმცა არავის შეეძლო [illegible] აკადემიის პრეზიდენტისა და საკუთარ გადაწყვეტილებას. ეს იყო დიდი საქმე, რომელიც ინსტიტუტებს დიდი ხნის წინათ წახდენა კაცმა გაუმჯობესა.

ზურაბ ჯაფარიძე

ეროვნული ბიბლიოთეკა

მეცნიერის არქივიდან

სევერიან ისიანის ფრონტული წერილები

ცნობილი ქართველი ენათმეცნიერის ქალბატონი ქეთევან ლომთათიძის არქივში აღმოჩნდა პოეტ სევერიან ისიანის (დაიბადა 1913 წლის 3 მაისს სოფ. ზოგიში, ცაგერის რაიონში; დაიღუპა 1943 წლის ივნისში. დაკრძალულია ბრიანსკის ძმათა სასაფლაოზე) წერილები. რედაქცია მადლობას უხდის ქალბატონ ლეილა კვანტალიანს ამ პუბლიკაციის მომზადებისათვის.

ქეთო!

გულითადი სალამი!

გუშინ გადმომეცა შენი წერილი. უცბად დავხედე კონვერტის ...ს და შენი ხელი ამოვიცანი. ერთად ორი გრძნობა გამიჩნდა: გაოცება და სიხარული. გაოცება – რადგან ამ წერილს არ მოველოდი, სიხარული კი გასაგებია. ჩემს ცხოვრებას ბევრი არ ახსოვს დღე ისეთი სასიხარულო, ვით გუშინდელი.

გუშინ გადმომეცა შენი წერილი და მოგონებანი დღესაც არ მშორდებიან. მოგონებანი ჩემი ცხოვრების ოქროს დღეებზე, მშობლიური ქალაქის ისტორიული მუზეუმები, ალექსანდრეს ბაღი, ვერის სასეირნოდ გასული ხალხი.

ვერა! ჩემს ხსოვნაში იგი ყველაზე ოქროსფერი არის.

ვერა – ქარისკვლავი ფერმკრთალი და უცნაური სიზმრით გამოწვეული. ვერა – ქარისკვლავი სამწუხარო უდროოდ.

ქუჩა-ქუჩად მაგონდება სტრიქონები შენზე, მისი დაღუპვის შემდეგ დაწერილი. ის სტრიქონები არავინ იცის, იცის მხოლოდ ჩემი ხელნაწერების უბანმა.

გუშინ გადმომეცა შენი წერილი და დღესაც რამდენჯერმე გადავიკითხე მე იგი. ისევ ის ხელნაწერი, ასოები სათუთად მიწერილი, თავისებური და ხალვათური, როგორიც ბუნება შენი.

ვაიმე რამდენჯერმე გადავიკითხე რა სათქმელია, თუმცა ან რაიმე არ არის სათქმელი?

მე არა მიშველის.

ფრონტი. სადაც ერთად დადიან სიკვდილი და უკვდავება. გრძნობდი ყუმბარის ნამსხვრევი მარცვლები ფეხში. ჰოსპიტალის ფანჯრებს მისაწვდომ მისაწვდომი. კვლავ ფრონტი. დღეს კი აზერბაიჯანის მთისძირშია ცხადია, ცოცხალი.

მახსოვს დახტეს დახატული ულიცხვი და რა ჩუქურთმით გამოსახა იგი უღელტეხილის, რომელიც მე არაერთხელ მინახავს. მინახავს ულამაზესი ქალაქების ცხელი ხაცპირი, მშვენიერად მოქარქვლია დასახსრებული გვამებით სავსე ორმოები, ღელა უღელტეხილი და ნაწილობრივ ხეები რომ წაქცეული აქაიაქ გაუშლია, სისხლიანი მიწა საბრძოლველების შავი სიჩქარით და ყველაფერი ის, რაც დასაწერადაც ძნელია და წარმოსადგენად კიდევ უფრო ძნელი.

ამ ულიცხვის ავტორები მე ადამიანებად არასოდეს წარმომიდგენია და მახარებია ყოველი მოკლული გერმანელი.

ბრძოლა უფრო გამძაფრდა. მტერმა თავის ხელთ შემოუგდო სისხლიანი თავები. ჩვენი მოგვიგო თავისუფლება და სიცოცხლე ქვეყნისა. მაგრამ არა! ჩვენი კავკასიის კლდეკარს ვერ შემოაღებენ პატარა გერმანელები, რუსთაველის და ილიას შთამომავალთა ხელებს არ უნდა ეკადრებოდეს.

მეც მალე იქ ვიქნები, სადაც „მწვერვალებს აღწევდა ქართველი ბერიკა". მეხსიერებაში შენი სიტყვები: „წუხილი და რისხვა საზიზღარი მტრისადმი, მწყური სისხლისა და ამოუწურავი ცრემლისათვის".

გუშინ გადმომეცა შენი წერილი და მოგონებანი კვლავ არ მასვენებენ. უფრო და უფრო ცოცხლდებიან გარდასული ფრაგმენტები „ცხოვრების გაზაფხულისა".

თუმცა არა მარტო დღეს. ბრძოლის ველზე ყოველთვის ცოცხლად ქცეულ რიგებში მახსოვს, ხომ წარმოიდგენთ, სადაც ახლა ჩვენ ვიმყოფებით, სადაც ფეხის ყველა ნაბიჯი შემდეგ სამარეზე ხდება? მიკვირს ხოლმე, ხანდახან ფიქრიც უძლურია ჩამოვარდება ხოლმე და ა. ა. მაშინ შემოიჭრება ხელში სულ სხვა გრიგალი, გრიგალი უცნაური, რომელსაც მე მოგონებებს ვეძახი.

ამ გრიგალში ხშირად ვხედავდი ქუთაისს (შენს), ვერეს, თბილისს, დიდუბეს, ღრმას, გვლიას, ახტალას... ვხედავდი ვაკეზე გადაშლილ სასწავლებლის ვარდების თვალწარმტაც თმებს გურიცხლისა და მესხეთის ახლოს ბოლქვოიშვილის უცნაურად მოქრილი მიმოვლიდა. მახსოვს ვხედავდი (კონსერვატორიის ყოველთვის მიყვარდა) წინ ხელოვნება-შემოქმედება და ყველას ცქერაზე შემეძლო.

ახლაც ყველაფერი აგვანება ყველაფერს გაახლოვა თვალწინ ჩემი იგეთი და სიყვარული გარემო.

დაიჯერ, შენს წერილში რადგან „მოკვდავის ბარათის" ახსენე, სტრიქონები პოეზია ჩემთვის მოგონებაც იქნება. პოეზია ჩემთვის, რომ მწუხარე სულს სულს სულს კარგად იყავი. პოეზია ჩემთვის (მისასხად და მოიწყინებული) წუხილი და რისხვა, პატრიოტების რომ უგზავნი, და პოეზია ჩემთვის ყოველგვარი დიდი საბჭოთა თავის ძმა ბიჭამდე.

გუშინ გადმომეცა შენი წერილი და მას ჩემს სავსეთ ჩანთაში ვერ არ ჩავხვდებით, ჩანთაში, რომელიც ყველაფერის ინახავს: ლექსების ხელნაწერებსაც და პოლიტგანყოფილების კონსპექტებსაც, მარიკას ბარათებსაც და საარტილერიო სროლის სქემასაც. შენს წერილს მარცხენა გულისკენა მიჰყავს იგი წერილია ჩემი ბავშვობისა და სიჭაბუკის მარადსახსოვარი მეგობრისა.

აქ რამდენი, რამდენი მიწერია! მე არ ვიცი რა დამიწერია: „მოკვდავის ბარათი" თუ სხვა რამე. ვიცი მხოლოდ ერთი: გუშინ გადმომეცა შენი წერილი და დღეს მშვიდად ვოცნება არ შემიძლია.

გისურვებ ჯანმრთელობას, დარწმუნებული იყავი, რომ ყოველთვის წინ გამიძღვება ოქროს მეგობრობა. საბრძოლველი სიყვარულით შეგრდებულე.

***საბრძოლო სალამით მარად და მარადის
ქეთევ შენი პატივისმცემელი სევერიან ისიანი
14.10.42
ქ. კაზახი***

ძვირფასო ქეთო!

გულითადი სალამი!

მადლობელი ვარ გამოგზავნილი წინ წერილი მოვიწერე, მეტიც თუ გაგება მას შემდეგ, ამ ხნის განმავლობაში საქართველოდან არაფერი ვიცი.

მოვხედე შორს, შორს მრავალი ალაგები და მისამართი გამოვიკვლიე — ახლა ვეძებდით შენც, მოგაწყდით ხან, მაგრამ სახსოვარი დაიკო ჩემი!

როგორ ცხოვრობ? სად არის, როგორ არის ბიჭი? მოიწერა თუ არა ცოცხლობიო?

მოკითხვა ყველა ოქროფერს მოკითხვა მისა ოჯახების, დიდებას, ღრმას, გვლიას, თბილის, ფერებს.

გისურვებ ჯანმრთელობას.

მე კარგად ვარ. სალამს გიგზავნის ბრიანსკის ხალხოლი.

***საბრძოლო სალამით სევერიან ისიანი
31.5.43
მოქმედი არმია***

ეროვნული ბიბლიოთეკა

აბიტურიენტის ფურცელი

არსებით სახელთა ბრუნება. ჯგუფები ფუძეთა მიხედვით. ბრუნვები და ბრუნვის ნიშნები

არსებითი სახელები შეიძლება დავაჯგუფოთ ფუძეთა მიხედვით. გამოიყოფა ორი ჯგუფი: **თანხმოვანფუძიანი** სახელები და **ხმოვანფუძიანი** სახელები. მოვაგონებთ, რომ სახელის ფუძის მისაღებად მოცემული სახელი უნდა ჩავსვათ მოთხრობით (ან მიცემით) ბრუნვაში, ჩამოვაცილოთ ბრუნვის ნიშანი და, რაც დარჩება, ის იქნება ფუძე აღნიშნული. მაგალითად, სახელები: „ბიჭი" და „გოგო". მოთხრობით ბრუნვაში იქნება: ბიჭ-მა და გოგო-მ ე.ი. „ბიჭ-ი" სიტყვის ფუძეა **ბიჭ**, ხოლო „გოგო" სიტყვისა – **გოგო**. მაშასადამე, პირველი (ბიჭ-ი) თანხმოვანფუძიანია, მეორე (გოგო) – ხმოვანფუძიანი.

ვიცით, რომ არსებითი სახელი იცვლება ბრუნვათა მიხედვით. ასეთი ბრუნვა ქართულში შვიდია: სახელობითი, მოთხრობითი, მიცემითი, ნათესაობითი, მოქმედებითი, ვითარებითი და წოდებითი.

ყველა ბრუნვას თავისი ნიშანი (ან ნიშნები) აქვს, რომლებიც შესაძლოა განსხვავებულიც იყოს. ეს იმაზეა დამოკიდებული, თუ როგორფუძიანია სახელი.

წარმოვადგენთ სახელთა ბრუნების რამდენიმე ნიმუშს:

სახელობითი კაც-ი სანთელ-ი მზე- წყარო-
მოთხრობითი კაც-მა სანთელ-მა მზე-მ წყარო-მ
მიცემითი კაც-ს(ა) სანთელ-ს(ა) მზე-ს(ა) წყარო-ს(ა)
ნათესაობითი კაც-ის(ა) **სანთლ-ის(ა) მზ-ის(ა)** წყარო-ს(ი)
მოქმედებითი კაც-ით(ა) სან**თლ-ით(ა)** მზ-ით(ა) წყარო-თი
ვითარებითი კაც-ად(ა) სან**თლ-ად(ა)** მზე-დ წყარო-დ
წოდებითი კაც-ო სანთელ-ო მზე-ო (-ვ) წყარო-ვ

თუ გულდასმით დავაკვირდებით ნაბრუნებ სახელებს, შევამჩნევთ, რომ პირველი ორი სიტყვა (კაც-ი, სანთელ-ი) თანხმოვანფუძიანია, მეორე ორი კი (მზე, წყარო) – ხმოვანფუძიანი. თანხმოვანფუძიანებისაგან ერთმა (კაც-ი) ბრუნებისას ფუძე არ შეიცვალა, მეორემ კი (სანთელ-ი) სამ ბრუნვაში (ნათესაობითში, მოქმედებითსა და ვითარებითში) დაკარგა **ე** ხმოვანი, ანუ **შეიკუმშა**. მაშასადამე, თანხმოვანფუძიანი სახელი შეიძლება იყოს **ფუძეუკუმშველი** ან **ფუძეკუმშვადი**.

ხმოვანფუძიანი სახელებიდან პირველმა (მზე) ორ ბრუნვაში (ნათესაობითსა და მოქმედებითში) ჩამოიცილა **ე** ხმოვანი, ანუ **შეიკვეცა**, მეორემ კი (წყარო) ბოლოკიდური ხმოვანი შეინარჩუნა ყველა ბრუნვაში, ე.ი. **უკვეცელი** დარჩა. ამრიგად, ხმოვანფუძიანი სახელი შეიძლება იყოს **ფუძეკვეცადი** ან **ფუძეუკვეცელი**.

ახლა უფრო დაწვრილებით შევჩერდებით სახელთა კუმშვასა და კვეცაზე, დავაკვირდეთ **ბრუნვის ნიშნებს**.

თანხმოვანფუძიან სახელებს, უკუმშველსაც და კუმშვადსაც ერთი და იგივე ბრუნვის ნიშნები აქვს:

სახელობითი – ი
მოთხრობითი – მა
მიცემითი – ს(ა)
ნათესაობითი – ის(ა)
მოქმედებითი – ით(ა)
ვითარებითი – ად(ა)
წოდებითი – ო

ფრჩხილებში ჩასმული **ა** ხმოვანს სავრცობს უწოდებენ. მისი ხმარება ზოგჯერ ნებისმიერია: შეგვიძლია ვიხმაროთ, შეგვიძლია – არა. მაგალითად, სულ ერთია, ვიტყვით „სოფლის-კენ" თუ „სოფლისა-კენ", ან „შვილის-თვის" თუ „შვილისა-თვის"; მაგრამ

ქართული ენა

გარკვეულ შემთხვევებში **ა** სავრცობის ხმარება აუცილებელია. მაგალითად, თუ გვინდა – ვით თანდებული მიცემითი ბრუნვისთვის ვიხმაროთ (ეს თანდებული სახელობითი ბრუნვისთვისაც შეიძლება შევახვედროთ), **ა** სავრცობის გარეშე ეს შეუძლებელი იქნება: დედა-სა-ვით, ბავშვ-სა-ვით (შდრ. ბავშვ-ი-ვით). ა სავრცობის დამატება ბრუნვის ნიშანზე აუცილებელი ხდება მაშინაც, თუ სახელზე ნაწილაკის დართვის საჭიროება გაჩნდება: „ბავშვ-ს-ა-ც, ბავშვ-ის-ა-ც, ბავშვ-ით-ა-ც, ბავშვ-ად-აც.

შეიძლებოდა სხვა მაგალითიც მოგვეყვანა: ვამბობთ – „დედის ნება", მაგრამ, თუ სიტყვათა წყობას შევცვლით, უნდა ვთქვათ „ნება დედისა".

ხმოვანფუძიან კვეცად სახელს თანხმოვანფუძიანისაგან იმდენად განსხვავებული ბრუნვის ნიშნები აქვს: აქედან სახელობითი ბრუნვის ნიშანი (მოკვეცილია ძველ ქართულში არსებული ჲ: დედა-ჲ, მზე-ჲ – მზე), ვითარებით ბრუნვაში არის **დ** (ნაცვლად **-ად** ნიშნისა) და წოდებითი ბრუნვა ორი ვარიანტით გვხვდება: მზე-ო („მზეო, ამოდი, ამოდი"...) და **მზე-ვ** („მზევ, შენ შემოგევლე...")

მაშასადამე, ხმოვანფუძიან კვეცად სახელებს ჰქონიათ შემდეგი ბრუნვის ნიშნები:

სახელობითი –
მოთხრობითი – მ
მიცემითი – ს(ა)
ნათესაობითი – ის(ა)
მოქმედებითი – ით(ა)
ვითარებითი – დ(ა)
წოდებითი – ო, -ვ

რაც შეეხება ხმოვანფუძიან უკვეცელ სახელს, იგი ფუძეკვეცადისაგან განსხვავებულია მხოლოდ ორ ბრუნვაში: ნათესაობითსა და მოქმედებითში. ნათესაობით ბრუნვაში ნაცვლად **-ის(ა)** ნიშნისა აქვს **-ს(ი)**, ხოლო მოქმედებით ბრუნვაში **-ით(ა)** ბრუნვის ნიშნის ადგილას ვხვდებით **-თი**-ს.

ამრიგად, ხმოვანფუძიანი უკვეცელი სახელები ასეთ ბრუნვის ნიშნებს გვიჩვენებს:

სახელობითი –
მოთხრობითი – მ
მიცემითი – ს(ა)
ნათესაობითი – ს(ი)
მოქმედებითი – თი
ვითარებითი – დ
წოდებითი – ვ, -ო

თქვენ ალბათ მიაქციეთ ყურადღებას, რომ ხმოვანფუძიან უკვეცელ სახელს მიცემითსა და ნათესაობით ბრუნვებში ერთი და იგივე **ს** ნიშანი აქვს. ბუნებრივია ვიკითხოთ: როგორ გავარჩიოთ ეს ორი ბრუნვა ერთმანეთისაგან? ამის ძალიან ადვილად მოვახერხებთ, თუ ხმოვანფუძიანი უკვეცელი სახელის ადგილას ჩავსვამთ თანხმოვანფუძიანს ან თუნდაც ხმოვანფუძიანს, მაგრამ კვეცად სახელს. მაგალითად, გვინდა გავარკვიოთ, რომელი ბრუნვაა „წყაროს" შემდეგ მაგალითებში: „**წყაროს** მიადექით" და „**წყაროს** წყალი". ფორმალურად ორივე შემთხვევაში ერთი და იგივე „**წყაროს**" გვაქვს. მაგრამ თუ ზემოაღნიშნულ წესს გამოვიყენებთ („მდინარეს მიადექით", „მდინარის წყალი"), გავარკვევთ, რომ პირველი „წყაროს" მიცემითი ბრუნვაა, მეორე კი – ნათესაობითი.

ყურადღება მიაქციეთ ერთ გარემოებასაც: ნათესაობით ბრუნვაში ხმოვანფუძიან უკვეცელ

→ 8

(გაგრძელება. დას. იხ. „ბუ" №3, 1997 წ)

ეროვნული ბიბლიოთეკა

აბიტურიენტის ფურცელი

7 სახელებთან – ა საერთობის ნაცვლად გვაქვს – ი. მისი ხმარება გარკვეულ პოზიციაში აუცილებელია. მაგალითად, ვამბობთ „ოქროს საწმისი", მაგრამ სიტყვათა რიგის შეცვლის შემთხვევაში ნათესაობითი ბრუნვის ნიშანს -ი უნდა დავურთოთ: „საწმისი **ოქროისა**".

მაშასადამე, ქართულ ენაში გვქონია სამი ტიპის ბრუნების ნიმუში: ერთი – თანხმოვანფუძიანი სახელებისთვის (უკუმშველებისთვის და კუმშვადებისთვის), მეორე – ხმოვანფუძიანი კვეცადი სახელებისთვის, მესამე – ხმოვანფუძიანი უკვეცელებისთვის.

თვალსაჩინოებისთვის მათ ერთად წარმოვადგენთ:

ბრუნვები	თანხმოვანფუძიანი უკუმშველები და კუმშვადები	ხმოვანფუძიანი კვეცადები	ხმოვანფუძიანი უკვეცლები
სახელობითი	-ი	-	-
მოთხრობითი	-მა	-მ	-მ
მიცემითი	-ს(ა)	-ს(ა)	-ს(ა)
ნათესაობითი	-ის(ა)	-ის(ა)	-ს(ი)
მოქმედებითი	-ით(ა)	-ით(ა)	-თ
ვითარებითი	-ად(ა)	-დ(ა)	-დ
წოდებითი	-ო	-ვ	-ო,-ვ

ახლა გავეცნობით შედარებით უფრო ვრცლად ნებისმიერი სახელის ბრუნებას. რა თქმა უნდა, კარგად უნდა ვიცოდეთ კუმშვა-უკუმშველობისა თუ კვეცა-უკვეცელობის საკითხები.

ფუძეთანხმოვნიანი და ფუძეხმოვნიანი არსებითი სახელების ბრუნება. სახელთა კუმშვასა და კვეცასთან დაკავშირებული საკითხები.

ვიცით, რომ თანხმოვანფუძიანი სახელი შეიძლება იყოს ფუძეუკუმშველი ან ფუძეკუმშვადი.

ფუძეუკუმშველია, მაგალითად: კაცი, ქალი, ბიჭი, ბავშვი, სახლი, სკამი, წიგნი, ეკრანი, სურათი, რვეული და მრავალი სხვა.

გავიხსენოთ მათი ბრუნება მხოლობითსა და მრავლობით რიცხვში:

სახელობითი წიგნ-ი წიგნ-ებ-ი წიგნ-ნ-ი
მოთხრობითი წიგნ-მა წიგნ-ებ-მა წიგნ-თა
მიცემითი წიგნ-ს(ა) წიგნ-ებ-ს(ა) წიგნ-თა
ნათესაობითი წიგნ-ის(ა) წიგნ-ებ-ის(ა) წიგნ-თა
მოქმედებითი წიგნ-ით(ა) წიგნ-ებ-ით(ა) –
ვითარებითი წიგნ-ად(ა) წიგნ-ებ-ად(ა) –
წოდებითი წიგნ-ო წიგნ-ებ-ო წიგნ-ნ-ო

მოგეხსენებათ, უფრო ადრე მრავლობითი რიცხვის ნიშანი -ებ მოერთვის ფუძეს და შემდეგ დაირთავს ბრუნვის ნიშნებს. ასე ხდება ყველა ბრუნვაში. მეორე – **ნარ-თანი**-ან მრავლობითში (რომელსაც, როგორც იცით, უფრო ძველი) აქტიურად ნაწარმოები მხოლოდ ორი ბრუნვა – სახელობითი და წოდებითი დაიკავშირებენ: ჯერ ფუძე (წიგნ), შემდეგ – რიცხვის ნიშანი (**-ნ**) და შემდეგ – ბრუნვის ნიშანი (**-ი** ან **-ო**). სამ ბრუნვაში (მოთხრობითში, მიცემითსა და ნათესაობითში) ერთი მაწარმოებელი (**-თა**) გვაქვს, რომელიც ერთდროულად ფუძის თავსებს და იქვე ბრუნვის აღმნიშვნელი მრავლობითი რიცხვისაც და ერთ-ერთი სამი ბრუნვისა. ამის გასარკვევად, თუ რომელი ბრუნვაა, კვლავ შესიტყვების სხვა უნდა გავითვალისწინოთ. მაგალითად:

მოიწონეს **წიგნთა** (მოიწონეს წიგნ-ებ-მა)
შეხედე **წიგნთა** (შეხედე წიგნ-ებ-ს)
შენახვა **წიგნთა** (შენახვა წიგნ-ებ-ის-ა)

ნარ-თანის მრავლობითს აკლია ორი ბრუნვა – მოქმედებითი და ვითარებითი.

ახლა შევეხოთ **თანხმოვანფუძიანი კუმშვადი** სახელების ბრუნებას. გავიხსენოთ, რომელი ხმოვნები იკარგება კუმშვის დროს და რომელ ბრუნვებში ხდება ეს.

სახელთა ბრუნებისას კუმშვის დროს შეიძლება დაიკარგოს ხმოვნები: ა, ე, ო. უნდა გავიხსენოთ, რომ **ა** და **ე** ხმოვნები უკვალოდ იკარგება, **ო** ხმოვანი კი კვალს ტოვებს **ვ**-ს სახით. შევადაროთ ფორმები:

ტაძარ-ი – **ტაძრ**-ის
სანთელ-ი – **სანთლ**-ის
მაწონ-ი – **მაწვნ**-ის

შეიძლება **ვ**-დ ქცეული **ო** საერთოდაც დაიკარგოს, თუ ფუძეში აღმოჩნდება რომელიმე ბაგისმიერი ბგერა **ბ, პ, ფ, მ** ხმოვნებთან (**ო, უ**): **ობოლ**-ი – **ობლ**-ის (სიტყვაში გვაქვს ბაგისმიერი **ბ**, ამიტომ არ გვექნება „ობვლის"), **საპონ**-ი – **საპნ**-ის (ამ სიტყვაში **პ** არის ბაგისმიერი ბგერა, ამიტომ შეუძლებელია იყოს „საპვნის"), თუ კი სიტყვის შემადგენლობაში ბაგისმიერი არ არის, **ო**-ს ნაცვლად ვ გვექნება: **ოთორ**-ი – **ოთვრ**-ის, **ნიორ**-ი – **ნივრ**-ის, **მინდორ**-ი – **მინდვრ**-ის და ა.შ.

შესამჩნევია (ა. შანიძე, 3 თავი) რომ კუმშვა ხდება უფრო ხშირად იმ შემთხვევაში, თუ სახელის ფუძე მთავრდება შემდეგ თანხმოვნებზე: **ლ, მ, ნ, რ**. ამ წესის მიხედვით უნდა შეიკუმშოს ის სიტყვები, რომელთა ფუძის ბოლოს აღმოჩნდება: **ალ, ამ, ან, არ; ელ, ემ, ენ, ერ, ოლ, ონ, ორ** (**ომ**-ზე კუმშვა არ ხდება).

მრავალ შემთხვევაში კი მართლაც ასეა: **კაკალ**-ი – **კაკლ**-ის; **ატამ**-ი – **ატმ**-ის; **აკვან**-ი – **აკვნ**-ის; **ზამთარ**-ი – **ზამთრ**-ის; **კედელ**-ი – **კედლ**-ის; **ურემ**-ი – **ურმ**-ის; **ყურძენ**-ი – **ყურძნ**-ის; **მტერ**-ი – **მტრ**-ის; **ფოთოლ**-ი – **ფოთლ**-ის.

წარმოვადგინოთ სრული სურათი რამდენიმე თანხმოვანფუძიანი კუმშვადი სახელის ბრუნებისა:

სახელობითი მაყვალ-ი ურემ-ი მონაზონ-ი გოდორ-ი.
მოთხრობითი მაყვალ-მა ურემ-მა მონაზონ-მა გოდორ-მა
მიცემითი მაყვალ-ს(ა) ურემ-ს(ა) მონაზონ-ს(ა) გოდორ-ს(ა)
ნათესაობითი **მაყვლ**-ის(ა) **ურმ**-ის(ა) **მონაზვნ**-ის(ა) გოდვრ-ის(ა)
მოქმედებითი მაყვლ-ით(ა) **ურმ**-ით(ა) მონაზვნ-ით(ა) **გოდვრ**-ით(ა)
ვითარებითი **მაყვლ**-ად(ა) **ურმ**-ად(ა) **მონაზვნ**-ად(ა) **გოდვრ**-ად(ა)
წოდებითი მაყვალ-ო ურემ-ო მონაზონ-ო გოდორ-ო

მაგრამ არც თუ იშვიათად შეიძლება გვხვდეს აღნიშნული მარცვლები (**ალ, ამ, ან, არ, ელ, ემ**...) სახელის ფუძის ბოლოს, მაგრამ კუმშვა არ მოხდეს. მაგალითად, **ქალ**-ი და **ბალ**-ი ერთნაირი აგებულებისაა, ორივე სახელის ფუძე **ალ** მარცვლით მთავრდება, მაგრამ **ბალ**-ი (-ბლ-ის) კუმშვადია, **ქალ**-ი (- **ქალ**-ის) კი – არა. ასევე უკუმშველია: სკა**მ**-ი, გე**რ**-ი, სასწო**რ**-ი და ბევრი სხვა.

შეიძლება მოხდეს პირიქითაც: ფუძის ბოლოს არ გვქონდეს ლ, მ, ნ, რ ბგერები, მაგრამ სახელი მაინც კუმშვადი იყოს: სომე**ხ**-ი – სომხ-ის; კაკა**ბ**-ი – კაკბ-ის; ნაბა**დ**-ი – ნაბდ-ის; ნიგო**ზ**-ი – ნიგვზ-ის; ბეჭე**დ**-ი – ბეჭდ-ის.

(გაგრძელება იქნება)

ლეილა გაგუაძე

ქართული ლიტერატურა

4. ნერსე ერისთავი

[illegible]

ხვთისო ზარიძე

„წამებაჲ წმიდისა მოწამისა ჰაბოჲსი"

[illegible]

10

გაგრძელება. დასაწყისი იხ. "ზ." №1–3 1997 წ.

აბიტურიენტის ფურცელი

ეროვნული ბიბლიოთეკა

9 [illegible]

5. თხზულების მხატვრული ფორმა

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

აბიტურიენტის ფურცელი

XIX საუკუნის დასასრულისა და XX საუკუნის დასაწყისის ლიტერატურულ მიმდინარეობათა ისტორიიდან

[illegible]

(დასასრული იქნება)

ბელა ჩიჩუაია

გაგრძელება. დასაწყისი იხ. "გ." №11, 1996 წ.

ქართული ენის მოჭირნახულენი

როლანდ ბილმაიერი

გერმანელ ქართველოლოგთა ახალგაზრდა თაობის ერთ-ერთი თვალსაჩინო წარმომადგენელია ბერნის უნივერსიტეტის შედარებითი ენათმეცნიერების ინსტიტუტის ხელმძღვანელი პროფ. როლანდ ბილმაიერი.

რ. ბილმაიერი დაიბადა 14.02.1943 წ. მიუნხენში. 1963 წ. დაამთავრა ავგსბურგის რეალური სასწავლებელი. 1965–69 წლებში მიუნხენის უნივერსიტეტის სტუდენტია და სწავლობს ინდოევროპეისტიკას, აღმოსავლეთევროპისმცოდნეობას, ზოგადისა და შედარებით ენათმეცნიერებას. აქ იულიუს ასფალგის ხელმძღვანელობით გაეცნო ძველ ქართულ ლიტერატურას. „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრების" ნ. მარისეული გამოცემა იყო პირველი ქართული თხზულება, რომელიც მან ასფალგთან ერთად საფუძვლიანად დაამუშავა. რაკი რ. ბილმაიერი უკვე დისერტაციის მომზადებას ამთავრებდა, მიუნხენში კი იმჟამად მხოლოდ ქართული ლიტერატურის კურსი იკითხებოდა, ი. ასფალგმა რ. ბილმაიერი ბოხუმის უნივერსიტეტში გაგზავნა, სადაც ცნობილი ქართველოლოგი კარლ-ჰორსტ შმიდტი მოღვაწეობდა. კ.ჰ. შმიდტის ხელმძღვანელობით რ. ბილმაიერმა ქართული ენის შესწავლა დაიწყო და, რაკი უკვე ღრმა [illegible] მისი ცოდნა ამ საქმეში, მან, როგორც გერმანიის [illegible] საზოგადოების სტიპენდიანტმა, 1969–70 სასწავლო წელი თბილისის უნივერსიტეტში გაატარა. აქ იგი გერმანული [illegible] სწავლობდა ქართულს, სვანურ და ოსურ ენებს. სხვათა შორის, იყო სვანეთშიც და ცხინვალშიც, რათა ადგილზე უკეთ გაეცნო მისთვის საინტერესო საკითხები. თბილისში რ. ბილმაიერის უშუალო მასწავლებლები იყვნენ: ქართულში - ვ. იმნაიშვილი, სვანურში - მ. ქალდანი, ოსურში - თ. თუღუევი. გერმანიაში დაბრუნებული ბილმაიერი კვლავ ბოხუმის უნივერსიტეტშია კ.ჰ. შმიდტთან. 1975 წ. მან დაიცვა საკანდიდატო დისერტაცია შედარებით ენათმეცნიერებაში.

1983 წ. რ. ბილმაიერმა ბონში დაიცვა სადოქტორო დისერტაცია ზოგადი და შედარებითი ენათმეცნიერების განხრით ტიბეტური ენის ბალტი დიალექტის შესახებ.

1989 წლის 1 აპრილიდან სათავეში ჩაუდგა ბერნის უნივერსიტეტის შედარებითი ენათმეცნიერების ინსტიტუტს, სადაც დღემდე მუშაობს.

რ. ბილმაიერის გამოქვეყნებული აქვს რამდენიმე მსხვილტანიანი მონოგრაფია ოსური და ტიბეტური ენების შესახებ, აგრეთვე თარგმანები.

რ. ბილმაიერი ნაყოფიერად მუშაობს ქართველოლოგიურ პრობლემატიკაზეც. ამ მიმართულებით მას გამოქვეყნებული აქვს სტატიები: 1) ირანული ნასესხები სიტყვები ქართულსა და სომხურში, 1985; 2) კავკასიური იბერების სახელწოდების შესახებ, 1988; 3) ენობრივი კონტაქტი „ქართლის მოქცევაში", 1990; 4) ენობრივი კონტაქტები კავკასიონის ჩრდილოეთითა და სამხრეთით, 1994; 5) ირანულის ზეგავლენის შესახებ ძველ ქართულზე, 1994.

რ. ბილმაიერის აღნიშნული წერილები უპირატესად ოსურსა და ტიბეტურს ეხება. იგი ხშირად მოგზაურობს ტიბეტში და განზრახული აქვს ტიბეტური გრამატიკის დაწერა. რ. ბილმაიერი არც ქართულს ივიწყებს. უკვე ერთი, როგორც კი ბერნის უნივერსიტეტის შედარებითი ენათმეცნიერების ინსტიტუტს ჩაუდგა სათავეში, მან მაშინვე შემოიღო იქ ძველი და ახალი ქართული ენის კურსები, რომლებიც სისტემატურად იკითხება დღემდე. მისი თაოსნობით ბერნის უნივერსიტეტში განხორციელდა პროექტი „კავკასიის რეგიონის ისტორიული ენობრივი ურთიერთობის საფუძვლები", რომლის ძირითადი თემა იყო „ქართული ენა ისტორიული ენობრივი კონტაქტების თვალსაზრისით". ძველი ქართული მასალების შეკრება და შეფასება. ამის გამოხატულება იყო 1994 წ. პროფ. ვ. იმნაიშვილის მოწვევა ბერნის უნივერსიტეტში, სადაც ერთი სემესტრის მანძილზე ძველი და ახალი ქართული ენის კურსები იკითხებოდა და რეგულარული სემინარები ტარდებოდა ქართულით დაინტერესებული პროფესორებისათვის. ბერნის უნივერსიტეტის საენათმეცნიერო სექციის ერთი სხდომა 1994 წლის მაისში სპეციალურად მიეძღვნა ქართული გრამატიკის საპრობლემო საკითხებს. ამავე პროექტში შედის თემა „ბერძნულიდან ნასესხები სიტყვები ქართულში", რომელსაც რ. ბილმაიერის დავალებით მისი მოწაფე [illegible] ამუშავებს და თითქმის დასრულებულია. სხვათა შორის, ამ მიმართულებით თავად რ. ბილმაიერიც ნაყოფიერად მუშაობს და რამდენიმე წერილი აქვს ქართულში ბერძნული თუ აღმოსავლური ენების გზით შემოსული სიტყვების შესახებ გამოქვეყნებული. ეს თემის [illegible], რომლის საუკეთესო მცდელობაა თავისი კავკასიოლოგთა VII საერთაშორისო კონფერენციაზე მარბურგში (1994). რ. ბილმაიერი ქართული თემატიკით წარდგა მომხსენებლად „ქართულის ისტორიული ენობრივი კონტაქტებისათვის".

რ. ბილმაიერის თაოსნობით და მისი [illegible] ხარჯით ბერნის უნივერსიტეტში განხორციელდა კიდევ ერთი ქართული პროექტი - ცნობილი შვეიცარიელი ქართველოლოგის [illegible] მარშევის [illegible] „გერმანულ-ქართული ლექსიკონის" დასრულება და გამოსაცემად მომზადება.

რ. ბილმაიერი ხშირი იყო საქართველოში, პირველად, როგორც აღინიშნა, 1969–70 წლებში 10 თვით. მერმე 1978 წელს ბონის უნივერსიტეტიდან ქართულით დაინტერესებულ სტუდენტთა და თანამშრომელთა ჯგუფი ჩამოიყვანა საქართველოს ისტორიული ძეგლების გასაცნობად. მესამედ ერთი წლის შემდეგ კვლავ ეწვია თბილისს.

რ. ბილმაიერის ახალგაზრდული გატაცება ალპინიზმია. სხვათა შორის, საქართველოში პირველი ჩამოსვლის დროს იგი თბილისის უნივერსიტეტის სტუდენტთა ჯგუფთან ერთად მყინვარწვერზეც ავიდა.

რ. ბილმაიერის სახით საქართველოს ჰყავს ერთგული მეგობარი, მისი კულტურის კარგი მცოდნე და პოპულარიზატორი.

ვახტანგ იმნაიშვილი

ეროვნული ბიბლიოთეკა

დვაწლმოსილნი

თინათინ ღვინაძე

მასწავლებელი

სათაურად გამოტანებული სიტყვა ფართო შინაარსის მქონეა. მასწავლებელი ისაა, ვინც ან რაც ადამიანს ასწავლის რაიმეს, ზოგადად ასეთი შეიძლება იყოს ცხოვრებაც, წიგნიც, გამოცდილებაც და კონკრეტული პიროვნებაც: დედა ან მამა, მეგობარი ან მეზობელი და ა.შ. ზოგი ადამიანისთვის სწავლება მოთხოვნილებაა, ზოგისთვის – პროფესია. ჩვენი საუბარი შეეხება ისეთ ადამიანს (ადამიანებს), რომლებიც პროფესიით არის **მ-ა-ს-წ-ა-ვ-ლ-ე-ბ-ე-ლ-ი** და ბუნებითაც დაჯილდოებულნი არიან სწავლების ანუ მასწავლებლობის ნიჭით.

კასპის პირველ საშუალო სკოლას კი ამ მხრივ საამაყო ბევრი აქვს. ჩვენი თაობის მოსწავლეები განებივრებული ვიყავით კარგი მასწავლებლებით. მაგრამ განსაკუთრებით სხვა ელფერი შეიძინა ჩვენმა სწავლა-განათლებამ სკოლაში ქართული ენისა და ლიტერატურის ახალი მასწავლებლის – ანა ქუტკრაძის – მოსვლის შემდეგ. ახალგაზრდა მასწავლებელი იმავე დროს სასწავლო პროცესის ხელმძღვანელადაც დაინიშნა. ანიკო მასწავლებელი ჩვენს სკოლაში 1948 წელს გადმოიყვანეს ხოვლე დოესიდან, სადაც 5 წლის ასწავლებდა უნივერსიტეტის დამთავრების შემდეგ 1943 წლიდან.

უნივერსიტეტში უკანასკნელ წლებში სწავლობდა (1939–1943 წწ.). ასწავლიდნენ აკაკი შანიძე, არნოლდ ჩიქობავა, ვარლამ თოფურია, კორნელი კეკელიძე, შალვა ნუცუბიძე და სხვა გამოჩენილი მეცნიერები. დაამთავრა წარჩინებით და ასპირანტურაში სწავლის გაგრძელების რეკომენდაციაც მიიღო. მაგრამ განაწილებით გამოიძახეს კასპში და მაშინდელი განათლების რაიონული განყოფილების გამგემ გაგზავნა სოფელ დოესში. დოესშივე სიყვარულით შექმნა ოჯახი მეტეხელ ნიკო გუგუნავასთან და ასპირანტურაზე აღარც უფიქრია. ყოველგვარ ასპირანტურაზე და მეცნიერულ საქმიანობაზე უფრო კეთილშობილურად და საზოგადოებრივად სასარგებლო საქმიანობა მიაჩნდა მთელი სიცოცხლე – ერთგულად, თავდაუზოგავად ხარჯავდა ცოდნასა და გამოცდილებას ახალგაზრდობის განსწავლისათვის.

გარეგნობით მოხდენილი და მომხიბვლელი არტისტიზმითაც გამოირჩეოდა გაკვეთილის ახსნის დროს. არა მარტო ჩვენ და საუბარი ჰქონდა სასიამოვნო. მთელი მისი გამომეტყველება გამოხატავდა სათნოებას, სიყვარულს, გონიერებას, სიდინჯეს, სიწმინდეს. ვერ იტანდა ტყუილს, სიზარმაცეს, გულგრილობას. ისეთი ტაქტიანი საუბარი იცოდა, მეორედ ვერავინ გაბედავდა უსაქციელობას.

ლიტერატურის გაკვეთილი, ტექსტზე მუშაობა მკვეთრად არ განსხვავდებოდა ენის გაკვეთილისაგან. ერთნაირად შეყვარებული და დამუხტული ვიყავით, ვერც კი ვამჩნევდით, სად მთავრდებოდა ლიტერატურა და სად იწყებოდა გრამატიკა. ეს კია, შედეგი დაუჯერებელი ჰქონდა. მისმა მოსწავლეებმა არ ვიცოდით, რა იყო საკონტროლო წერის დროს „შპარგალკა"; წინასწარ თემების დამუშავებაში კი ერთმანეთს ვეჯიბრებოდით.

ჩვენი მასწავლებელი ბევრს გვაწერინებდა და გვამეცადინებდა. მაგრამ არა დამხმარე ლიტერატურის გასაცნობად [illegible] საფუძვლიანად განვვითარებოდა და შემდეგ ძირეულად გვთხოვდა მასში დასმული ყველა პრობლემის განმარტებას. გრამატიკის გაკვეთილზეც მხატვრული ტექსტიდან ამოღებული წინადადებების გარჩევაზე გვამუშავებდა. მის კლასებში ყველა მოსწავლე დამოუკიდებლად წერდა. თუ ვინმეს წაუცდებოდა თვალი და ამხანაგისაგან რაიმეს გადაიწერდა, ორივეს დასვამდა და ხელახლა დააწერინებდა საკონტროლოს.

დღევანდელი გადასახედიდან განსაკუთრებით საინტერესოდ მეჩვენება ლეო ქიაჩელის „გვადი ბიგვას" სწავლების მისეული მეთოდი. ახლა ეს დიდებული ნაწარმოები ყოვლად უსუსური დასაბუთებით ამოღებულია პროგრამიდან. ანიკო მასწავლებელმა კი „გვადი ბიგვას" სწავლების დროს ძალზე ტაქტიანად გვაგრძნობინა კოლექტივიზაციის იმდროინდელი პოლიტიკის უაზრობა და გლეხი საღანძის კერძოსაკუთრებული თვისებების საფუძვლიანობა. ამით ავტორის ნამდვილი ჩანაფიქრის აზრსაც გვაზიარა და მის გენიალურ მიხვედრილობასაც გაუსვა ხაზი.

ანიკო მასწავლებელზე დაუსრულებლად შეიძლება წერა. მის ცხოვრებაზე უნდა ითქვას და დაიწეროს მისი მოსწავლეების, კოლეგების, მაშინდელი შემოწმებლებისა და ხელმძღვანელებისაგან. სიცოცხლეშიც არ აკლდა დაფასება და აღიარება ხალხისაგან, მოსწავლეებისა და კოლეგებისაგან. მიღებული ჰქონდა მთავრობის ჯილდოებიცა რომელთაგან ყველაზე მეტად აფასებდა თავის სახალხო განათლების წარჩინებულის ნიშანს, რაც წარწერა ქართულად ჰქონდა. მაგრამ მისთვის დამსახურებული მასწავლებლის წოდება ან უმაღლესი კატეგორიის მასწავლებლის ხარისხი არავის მოუნიჭებია, რადგან საამისო საბუთები მას თვითონ არ მოუმზადებია და არ გაუგზავნია. ნამდვილად სახალხო მასწავლებელი კი იყო!

მასწავლებლის სახელი და ავტორიტეტი მეტ დაფასებას, სითბოსა და გულისხმიერებას საჭიროებს საზოგადოებისაგან და ხელისუფლებისაგან. მასწავლებლებს მატერიალური მდგომარეობის გაუმჯობესებისათვის გაფიცვა არ უნდა სჭირდებოდეთ.

ანიკო მასწავლებელი ცხოვრებისა და შრომისაგან დაღლილი, შვილების ნაადრევი გარდაცვალებით გულდამძიმებული თვითონაც ნაადრევად წავიდა ამ ქვეყნიდან 1992 წლის 26 მარტს – ხუთი წლის წინ. ჯერ სამოცდაათისაც არ იყო და კიდევ მრავალი [illegible] განათლება შეეძლო!

„მასწავლებელი – ზოგჯერ უშვილოა, მაგრამ მრავალი შვილის მშობელი" – მან კი საკუთარი მშვენიერი ქალ-ვაჟის, შვილიშვილის, დისშვილის გაზრდა და აღზრდაც მოასწრო. ანიკო მასწავლებელი – ქალბატონი ანა ქუტკრაძე – მასწავლებლობის ეტალონად დარჩება მის მეგობართა ხსოვნაში.

ᲛᲝᲕᲣᲡᲛᲘᲜᲝᲗ "ᲡᲘᲢᲧᲕᲘᲡ ᲞᲐᲞᲐᲡ"

ᲛᲐᲓᲚᲘ ეს არის [illegible]

ᲚᲝᲪᲕᲐ არის [illegible] **ლოცვა** არის [illegible] **ვედრება** [illegible]

ᲙᲣᲠᲗᲮᲔᲕᲐ არის [illegible]

ᲢᲐᲫᲐᲠᲘ [illegible] **სიწმიდე** არის [illegible] **ცილი** არის [illegible] **ჭური** [illegible]

ᲥᲐᲠᲗᲣᲚᲘ ᲚᲔᲥᲡᲘᲙᲘᲓᲐᲜ

გული ჰქონდება – [illegible]

გულზე ჰქია გადაკიდებული – რისამე სურვილი, გადაიყოლიებს.

ქუდოზე შეისვრის (ქისაშე ნათქვამი) – არაფრად ჩააგდებს, ანგარიშს არ გაუწევს.

კუდსა კრეჭავს – ძალიან სწრაფად მირბის, მიქრის.

მიიყურისძირებს – [illegible]

მოქმისწეხდება – [illegible]

ტყავსა და ხორც შუა ითუთქება – ძალიან [illegible]

გრძელი ქვეყანა – საიქიო.

ახალი წიგნები

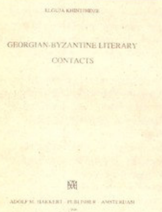
ELGUJA KHINTIBIDZE

GEORGIAN-BYZANTINE LITERARY CONTACTS

ADOLF M. HAKKERT · PUBLISHER · AMSTERDAM

ქართულ-ბიზანტიური ლიტერატურული კონტაქტები – პროფესორ **ელგუჯა ხინთიბიძის** მონოგრაფია ინგლისურ ენაზე გამოიცა 1996 წელს [illegible] ქართულ-ბიზანტიური ლიტერატურული ურთიერთ-[illegible] (1968), „ქართულ-ბიზანტიური ლიტერატურული ურთიერთობების [illegible]" (1983 წ.), „ქართულ-ბიზანტიური ლიტერატურული ურთიერთობანი" [illegible] 1989 წ.).

[illegible]

[illegible]

წიგნი [illegible]

ჰაგიოგრაფიის ღვთისმეტყველება – **გვანცა კოპლატაძისა** და **გრიგოლ რუხაძის** [illegible]

წიგნი [illegible]

წიგნი [illegible] **ანანია ჯაფარიძე** და [illegible] **კორნელი დანელია**.

წიგნი [illegible]

[illegible]

ᲒᲐᲚᲘᲜᲐ ᲤᲘᲚᲘᲛᲝᲜᲘᲡ ᲐᲡᲣᲚ ᲛᲐᲮᲐᲗᲐᲫᲔ-ᲩᲣᲒᲣᲠᲘᲫᲘᲡ

[illegible]

ინფორმაცია

1997 წლის 21 თებერვალს [illegible] **დარეჯან თვალთვაძემ** [illegible] „**ეფრემ მცირე – ბიზანტიური საეკლესიო მწერლობის კომენტატორი**".

[illegible]

* * *

1997 წლის 3 აპრილს [illegible] **მზექალა შანიძემ** [illegible] „**ექვსი [illegible] სინის მთაზე**".

* * *

1997 წლის 1-4 აპრილს გაიმართა საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის [illegible] „**არნოლდ ჩიქობავას საკითხები, VIII**".

[illegible]

საკლუბო ერთიანი

ხვითო

შემეცნებითი თამაში ქართული ენის სახალისო ფონეტიკის, გრამატიკის, ლექსიკოლოგიისა და სტილისტიკის ელემენტებით.

ანბანანი

ორფევსი და ევრიდიკე

(მეხუთე ნაწილი)

განბილებულმა ორფევსმა კვლავ თავის საკრავს მიმართა. ქნარი ჯადოსნურად ახმიანდა. მისმა ჰანგებმა მონუსხა მოხუცი ქარონი და ასე აღმოჩნდა მომღერალი მიცვალებულთა სამეფოში სულებთან ერთად.

1. **გაწბილებულია** ის, ვისაც უარით გაისტუმრებენ ან იმედი გაუცრუვდება.

ვინ გააწბილა ორფევსი?

2. ცარიელ უჯრებში ჩაწერე მითის ამ ნაწილში ნახსენები მოქმედების აღმნიშვნელი სიტყვები. ისინი სულ ოთხია და ოთხივე მოგვიგებს კითხვაზე – "რა ქნა?"

სიტყვას, რომელიც მოქმედებას ან მდგომარეობას გამოხატავს, **ზმნა** ეწოდება.

3. "მოხუცი" იგივეა, რაც "მოხუცებული". "მოხუცი" და "მოხუცებული" სინონიმებია.

გაიხსენე სიტყვა "მოხუცის" სინონიმები და შეავსე ცარიელი უჯრები.

ხ	ა	ნ	შ	ი						

ხ	ა	ნ	დ	ა	ზ				

მ	ო	ხ	უ					ლ	ი

მ	ხ	ც	ო			ნ	ი

(გაგრძელება შემდეგ ნომერში)

მოვუსმინოთ პატარებს!

6 წლის სოფო სკოლიდან გახარებული დაბრუნდა. უფროსებს მიახარა: – ხვალ სკოლიდან დაბადების დღეზე მივდივარ და ტანსაცმელი მომიმზადეთ.

– ვისთან მიდიხარ დაბადების დღეზე? – ჰკითხეს უფროსებმა.

– გოგებაშვილთან მთაწმინდის პანთეონში, – უპასუხა სოფომ.

. . .

ზაფხულის საღამო იყო. ვიღაცამ თქვა:

– ამინდი ფუჭდება!

– არა უშავს, ბაბუ შეაკეთებს, – უპასუხა დუკამ.

. . .

შეკითხვებით გაბეზრებულ ანანოს ჰკითხეს:

– აბა, თავად როგორ არის ინგლისურად?

– წრუწ, – უპასუხა ანანომ.

. . .

4 წლის ნოდარი ბებოს ეკითხება:

– ბებო, მე რომ ცოლის შევირთავ, დედა რისთვის მჭირდება?

– ჩაის აგიდუღებს, – უპასუხა ბებომ.

– ორი ქალი ჩაის ასადუღებლად რაში მჭირდება?

. . .

პატარა ბაჩას ფეხსაცმელები ახალგაპრიალებული ჰქონდა. არ მოეწონა უფროსები უკაპრებდნენ და უთხრა: – ნუ მაბრაზებთ, თორემ ისევ ავჭუჭყიანებ ფეხსაცმელებს!

. . .

4 წლის მარიამს სოფელში განსაკუთრებული ჯიშის წიწილა დაინახა, რომელსაც ფეხებზე ბევრი ბუმბული ჰქონდა და იკითხა: ამ ქათამს შარვალი აცვია?

. . .

დედამ მარიამს ფორთოხალი დაუჭრა. მარიამმა თქვა: – ფორთოხალი მსხალივით წვრილ-წვრილად იჭრება, არა?!

. . .

ნუცა სასეირნოდ მოემზადა, ფეხსაცმელები გამოიცვალა და დედას უთხრა: უკვე ჩავიცვი [illegible] ფეხსაცმელები.

არის კი ზედმეტი კომენტარი?

ენა რომ იდუმალებით მოცული საოცარი სამყაროა, ეს საყოველთაოდ ცნობილი ფაქტია და ამიტომაც ენის საკითხებზე გამოქვეყნებული პუბლიკაცია ისეთ გაზეთში, რომელსაც **„იდუმალების სამყაროში"** ჰქვია, შეიძლება არც გაუკვირდებოდა კაცს, რომ...

„ქართული ენა, „ა"-ანი და სამყაროს სიბრძნე" – ასე ჰქვია საგაზეთო წერილს, რომლის ავტორია **თამაზ ორჯონიკიძე** და გამოქვეყნდა გაზეთ „იდუმალების სამყაროში". ერთ ამონარიდს შემოგთავაზებთ ამ ვრცელი წერილიდან: **„ვირს მეორენაირად სახედარი ჰქვია. დაუკვირდით ამ სახელსაც – სა-ხე-დარი – სა(მ)ხე-დარი. ე.ი. სამხედრო დარი-დალი ამირანის დედის სახელია და ამირანიც დარეჯანის ძედ იწოდება. დარეჯანის ძედ ანუ დარის-დალის ძედ იმიტომ იწოდება ამირანი, რომ „ამირანიანი" მატრიარქატის ეპოქის ძეგლია და იმ ხანაში მამის სახელზე წინ დედის სახელი იდგა. სხვათაშორის, როგორც ნადირობის ღვთაება, დალი-დარი იმ ეპოქაში ომის ღმერთის ფუნქციებსაც „ითავსებდა" ალბათ. რადგან შორეულ წარსულში (და არა მარტო წარსულში) ნადირობა და ომი ორივე დოვლათის მომტან საშუალებად ითვლებოდა. სიტყვაში მხ-ე-დარი თანხმოვანთა წყვილი – მხ- მახვილს აღნიშნავს. მახვილი კი იგივე სულკალმახია. ე.ი. სიტყვა სახედარი, სა-(მ)-ხე-დარი, მხე-დარი – სამახე, სამახვილე სულკალმახის დალის-დარის აღნიშნავს".**

მსგავსი მსჯელობა მრავლადაა ამ წერილში. იქნებ, კომენტარი ზედმეტიცაა, მაგრამ არის კი ზედმეტი? როგორ ესმის რედაქციას კლასიკოსის შეგონება: „ენა საღმრთო რამ არის, საზოგადო საკუთრებაა. მაგას კაცი ცოდვილის ხელით არ უნდა შეეხოსო"! შეიძლება ყოველგვარ დილეტანტურ ვარჯიშსა თუ მოცლილი კაცის ნაცოდვილარს გზა მიეცეს, გამოქვეყნდეს?

დაუკვირდით, რას ამბობთ...

ბიბლიოთეკა

ირანმა თავის კომპანიებს ოფიციალურად აუკრძალა დასავლური სახელწოდებების გამოყენება. თურქეთის მთავრობა ამზადებს კანონს, რომლის მიხედვითაც შეიზღუდება რეკლამებში უცხოური სიტყვების ხმარება. საფრანგეთში შეადგინეს 3500 უცხოურსიტყვიანი ლექსიკონი, რომლის ხმარებაც იკრძალება სკოლებში, სახელმწიფო თუ კერძო დაწესებულებებში. ისრაელსა და ისლანდიაში უცხოური სიტყვების გამოყენება არ იკრძალება, მაგრამ ლინგვისტური კომისიები შეარჩევენ ისლანდიურ თუ ებრაულ სიტყვებს ამუშავებენ ა.შ. რამდენიმე სიტყვა, რომელიც კანონგარეშე არის გამოცხადებული ირანში: პოლიცია, ტელეგრაფი, ფაქსი, კომპიუტერი.

საფრანგეთში: სტრესი, ბესტსელერი, ჩიზბურგერი.

„კვირის პალიტრა" № 8, 1997

რა ენა ნახდეს...

გერმანული ლიტერატურული ენა აღარ არსებობს ასე საქმის ინფორმაციით, ასეთი დასკვნა გამოიტანეს ქალაქ მანჰაიმის გერმანული ენის შემსწავლელი ინსტიტუტის მეცნიერებმა. როგორც სააგენტო იუწყება, ინსტიტუტში გამართულ სამეცნიერო კონფერენციაზე მეცნიერებმა ერთხმად აღიარეს, რომ იდეალური გერმანული ენის მეტი ნაწილი სამუდამოდ გაქრა როგორც ზეპირ, ისე წერილობითი მეტყველებიდან. გარდა ამისა, მეცნიერებმა აღნიშნეს, რომ უკვე ახლა გერმანელთა უმრავლესობას ენის მარაგის სიმწირის გამო ძერ გაუგებარია წინა საუკუნის დამდეგის წიგნებში, ხოლო მათი ლექსიკური მარაგი ასწლეულის მანძილზე ორჯერ და მეტად შემცირდა. სააგენტოს აგრეთვე მოჰყავს მეცნიერთა აზრი, რომლის თანახმად, გერმანელ მოქალაქეთა თანამედროვე მეტყველება უფრო წააგავს ნაქართულ ინგლისურს, ვიდრე დამოუკიდებელ ხალხს, და მდიდარ გერმანულ ენას.

„საქართველოს რესპუბლიკა", №63, 1997 წ.

კროსვორდი

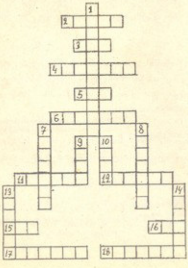

შვეულად: 1. რა სახითაა მოღწეული ზოგიერთი ძველი ქართული ხელნაწერი. 7. წითელი მელნის ძველი ქართული სახელწოდება. 8. რომელ მრავალთავშია შემონახული აბოსა და შუშანიკის წამების ტექსტები. 9. ხმარებიდან გამოსული ერთ-ერთი ასო. 10. სასვენი ნიშანი. 13. ზმნათა ცვალებადობა მწკრივების მიხედვით. 14. საწერი სალებავი ძველად.

თარაზულად: 2. პირველი საწერი მასალა ძველ სამყაროში. 3. ხმარებიდან გამოსული ერთ-ერთი ასო. 4. ენის წერითი სისტემის ერთეული, ასოს სინონიმი. 5. ქონების მაწარმოებელი სუფიქსი. 6. სასვენი ნიშანი. 11. სახელის გრამატიკული კატეგორია. 12. საგანგებოდ დამუშავებული ტყავი, რომელიც ძველად საწერ მასალად გამოიყენებოდა. 15. 16 – აბსტრაქტულობის მაწარმოებელი. 17. ნაწერის ძველი ქართული სახელწოდება. 18. რა სახის ტექსტები გვხვდება V-VIII საუკუნეებში.

შეადგინა მაია კობიაშვილმა